

BÓNA ÉVA

A Gyász motívuma Marina Cvetajeva költészetében¹

Bevezetés

„... Örült világotra
Egy válasz létezik – az elutasítás.”²
(Cvetajeva: *Versek Csehországhoz*)

Marina Ivanovna Cvetajeva – huszadik századi orosz, avantgárd költőnő – nemcsak a XIX. század végén – XX. század elején uralkodó irodalmi irányzatoktól való „elkülönülésével” hívta fel magára a figyelmet, hiszen verseiben a líraiság és drámaiság jegyeinek egész tárházát sorakoztatja fel, melyeknek együttes megléte az eksztázis hatását éri el műveiben. Cvetajeva, átlépve a művészet összes létező határát, felrúgva a konvenciók nagy részét, „a szenvedély, az akarat, a gúny – melyeket az avantgárd irányzat meghatározó stílusjegyeiként is számon tartunk”³ – és hihetetlen emberközelsége segítségével, költészetében nem rugaszkodik el túlságosan a földtől, mindvégig a reális élet keretein belül tud maradni, ezzel hűen érzékelteti a gyászoló személy lelki állapotát, hiszen gyakran megmutatkozik, már-már központi szerepet tölt be költészetében a gyász, a halál, a depresszió vagy éppen az örület motívuma, elvégre, legyen szó bármilyen témáról – akár a honvágyról, akár a szerelemről –, Cvetajeva műveiben mindig érezhetünk egyfajta lemondást, reményvesztettséget vagy szomorú beletörődést. A különböző költői eszközök segítségével (mint például a hangok, rímek, alakzatok, képek vagy a vers szerkezete), Cvetajeva a gyász, a depresszió vagy éppen az örület szakaszairól a lehető legpontosabb leírást adja, felsorolva a „betegség” összes létező tünetét. A mű végén pedig – lírai hangnemét egy pillanatra sem feledve – kiváló idegrendszeri kórképet tár a szemünk elé, gyógymódot azonban – amely lelki szinten a feloldásnak, megnyugvásnak illetve a végeláthatatlan rezignációtól való megszabadulásnak felelne meg – nem nyújt.

Főbb témái, művészetének jellegzetessége

Cvetajeva leggyakoribb témáihoz tartoznak a szerelem, a búcsú, a hazaszeretet, honvágy, valamint a halál problematikája. A költőnőt nem véletlenül tartják az orosz irodalom egyik legmegosztóbb és legellentmondásosabb személyiségének, hiszen egyfelől gyakran használt régies hatást keltő motívumokat, illetve a pontosabb kifejezés és érzékletesség kedvéért gyakran elevenített fel régebbi nyelvallapotokat. Másfelől viszont az, hogy nem keresett feltétlenül irányzatokat, a modernizmus valamennyi irányzatának fellelhetőségét is eredményezi műveiben.⁴ Költeményei mind a

¹ A dolgozat terjedelme csak néhány vers elemzését engedi meg, ezek viszont jól reprezentálják az adott korokat Cvetajeva életművén belül.

² «...*На твой безумный мир / Ответ один – отказ.*» (Цветаева: *Стихи к Чехии* – saját fordítás)

³ BARTA – FARKAS – KIS [é. n.] 29–30.

⁴ „Marina Cvetajeva nem tartozott soha egyetlen izmushoz vagy csoporthoz sem, mégis valamennyivel rokon: biztos érzékkel egyesítette friss, nagyon egyéni hangú költészetét a századelő sokfajta stílusát. Költészetének eklektikus elemei között egyaránt felismerhetjük a XVIII. századi orosz klasszikusok ... ódái méltóságát ... és a népköltészet hanglejtését...” (BAKCSI 1967, 198.)

nyelv, mind pedig lélek szempontjából kissé modernnek, szokatlannak tűnhetnek. A különböző írásjelek gyakori használatával, furcsa rímképleteivel, töredékes, sokszor befejezetlen verssoraival, elhallgatott gondolataival örömmel feszegeti mind a verstan, mind pedig a grammatika határait. Lelki szinten viszont a destruktív, minden létező szabályt áthágó, állandóan lázadó magatartása egyesül az individualista, romantikus, lírai énjével. Marina Cvetajeva költészetét tehát egyszerre tekinthetjük archaikus és modern költészetnek. Azzal azonban, hogy saját, autonóm személyiségének érdekeit előrealóbbnak tartotta a társadalom érdekeivel szemben, Cvetajeva nem volt egyedül, az egyént a társadalom fölé helyező individualista felfogás ugyanis több szimbolista költőnél is már megmutatkozott, legszembetűnőbben talán K. D. Balmont orosz költőnél,⁵ aki a maga zenei, alliteráló verseiben, szintén gyakran írt úgy az „Én”-ről, mint aki az egész világgal szemben és az egész világ felett áll. Cvetajevánál ez annyiban módosult, hogy a költőnő hitt a névmágiában is, így az „Én” szót, nemcsak a maga egyedüli alakjában használja, hanem gyakran meg is nevezi, kimondja a nevet: Marina. Ezzel mintegy előrevetíti, megpecsételi sorsát, szimbolikusan mágikus erővel ruházva fel nevét.⁶

Cvetajeva költészetében valóban túlsúlyban vannak az elkeseredett, pesszimista, gyászos hangvételű művek. Verseiben megjelenő témáinak nagy része (szerelem, hazaszeretet stb.) már a „keletkezésük pillanatában” halálra vannak ítélve azzal, hogy a mű főhősének szíve mindenre nyitott és mindent őszintén kimond, ám tragikus helyzetének még tragikusabbá váló alakulása miatt főhősének szívét egyáltalán nem szánja, s ez a kettősség adja a legfőbb drámai hatást művészetének.⁷ Az elválás, illetve a gyász motívuma olyannyira központi szerepet játszik verseiben, hogy még – a költőnő számára – az emberi lét egyetlen és legmeghatározóbb értelmét, a szerelmet is a gyásznak valamint a szerelem (szerelme) elvesztése miatt keletkező örületnek rendeli alá, mint ahogyan művészetének többi témáját is. A búcsú valamint a gyász megléte Cvetajeva verseiben az élet szinte összes területén megfigyelhető, akár az őt körülvevő „emberektől való elválásról, akár a szülőföldjéről való lemondásról, akár az elmúlt időtől vagy sorsától való búcsúzásról beszélünk.”⁸

Érdemes megemlíteni még a halál motívumát, melynek a költőnő igen érdekes szerepet tulajdonít. Cvetajeva „halálfelfogása” ugyanis korántsem felel meg a klasszikus, általában elfogadott, tragikus „halálfelfogásnak,” sokkal inkább egyfajta, a lét terheitől való felszabadításnak – talán bűnbocsánatnak – tekinti élete végének eljövételét. Megállapíthatjuk tehát, hogy Cvetajeva hívja, kívánja, várja, akarja a halált. Cvetajeva halálhoz való viszonyulásánál azonban fontos két dolgot megkülönböztetni: egyrészt, hogy a költőnő a halált valóban egyfajta feloldozásnak tekintette, vagy csupán az élet gyötrelmeitől akart ily módon megszabadulni. Amennyiben az első megállapítás helytálló, úgy Cvetajeva hitt a túlvilági létben, gyakran alkalmazott különböző „vallásfilozófiai motívumokat,

⁵ СЛАКЯНЦ – МНУХИН 2000, 327. „...Balmont barátsága Cvetajevával Moszkvában kezdődött, majd az emigrációban folytatódott...”

⁶ „...Saját nevének etimológiája kulcsfontosságú számára... НЕТЭНЫИ 1997, 267.; ТРОЯТ 2007, 84.

⁷ „...A költő szíve nyitott, de a költő nem szánja azt, s ez a drámaiság megrendíti verseit...” (ДАЛИ 2010)

⁸ „...A gyerekkorban átvészelt élmények teljes komplexumából az évek előrehaladásával az „elválás” fogalma kristályozódott ki, amely Cvetajeva művészetének stimuláló ereje és belső témája lett. Az elválás fogalma mindent magába foglal: szeretteinktől vagy barátainktól való elválást, szülőföldünkől való elszakadást, az idővel, sorssal és halállal való összeegyeztetetlenséget...” (ДАЛИ 2010)

mitikus, lélektani, univerzális modelleket.”⁹ Ebben az esetben Cvetajeva fantáziája leginkább a mitológiai alkotó-képzelőerőben bontakozik ki.

Művészetének első korszaka

Marina Cvetajeva 1892. szeptember 26-án született Moszkvában, egy értelmiségi, polgári családban.¹⁰ Megpróbáltatásai már kisgyerekkorában elkezdődtek édesanyja korai halálával, aki 1906. július 5-én tuberkulózisban meghalt. 1911-ben megismerkedett férjével, Szergej Jakovlevics Efronnal, akivel 1912. január 22-én szűk körben megesküdtek. 1910-ben jelenik meg első verseskötete „Esti album” (Вечерний альбом) címmel, majd 1912-ben a „Csodalámpás” (Волшебный фонарь).¹¹ Az „Esti album” című verseskötete még csak egyfajta próbálkozás volt, amelyben Cvetajeva igyekszik megtalálni saját költői mivoltát és művészi útját. A naiv, őszinte gyermeki hangok ellenére már itt is felfedezhetjük Cvetajeva későbbi költői virtuozitásának egyes megnyilvánulásait valamint a drámai, szenvedélyes és emocionálisan túlfűtött lelkiállapotának egyes kezdeményeit. A gyermekkor és a felnőttkor küszöbén álló Marina Cvetajeva – az akkor még romantikus világfelfogásával és művészi stílusával, amely fokozatosan folklorisztikussá, majd az emigráció évei alatt futurisztikussá alakult – az „Esti albumban” leggyakrabban a szerelem, az emberek közti kapcsolatok, az ifjúság és a természet témáit részesíti előnyben.

1913-ban kiadja a „Két könyvből” (Из двух книг) című verseskötetét, ahol – mintegy az első két kötetből összegyűrva – lassanként kezdenek kialakulni költészetének legfőbb stílusjegyei, egyre élesebbé válnak művészetének sajátos vonásai. Ebben a kötetben már mindennél világosabban kikristályosodik az élet utáni vágya, szilárd jelleme, akaratereje, kitartása és nem mindennapi képessége az élet akadályainak leküzdésére. Ennél a pontnál figyelhetjük meg az első és talán legmeghatározóbb ellentmondást Marina Cvetajeva költészetében, amely egész művészetén és életútján végigkíséri a költőnőt. Hiszen, bármilyen témához is nyúlt Cvetajeva, még az élet legszebb dolga is a gyász, az elválás, a bánat mentén halad verseiben, a „földi paradicsom” ezáltal párhuzamosan jelenik meg a „földi élet szenvedéseivel” költészetében, s ez a kettősség, azaz az élet legmélyebb és legmagasabb pontjának együttes átadása nyújtja műveiben az eksztázis hatását, amit a költőnő őszintén és hűen fogalmaz meg a maga univerzális, háborgó lelkiállapotában. Ahhoz, hogy Cvetajeva „megtalálja magát,” hogy megértse az emberi lélek legmélyebb értelmét, valamint, hogy föltárja, hogyan képes elviselni vagy hogyan nem képes elviselni az ember lelke, értelme és idegrendszere a gyász vagy az elválás miatt keletkező örület minden apró fázisát, kénytelen volt a lehető legteljesebb mértékig beleélni magát az adott élethelyzetbe, így gyakran helyezte magát különböző szerepekbe, öltött fel különböző „maszkokat.” Verseiben sokszor mutatkozott meg a cigánylány, a boszorkány vagy éppen a halott szerepében, ahol az elhunyt ember szemszögéből próbálja meg értelmezni, mit jelenthet az itt

⁹ SZILÁRD 1997, 200.

¹⁰ „...Аржа – Иван Влагимирович Цветайев профессор, а Пушкин Мúzeum megalapítója – tudományos fokozattal rendelkező értelmiségi, anyja – Marija Alekszandrovna Mejn – szintén művelt, több nyelven beszélő, zongorista volt...” (ТРОУАТ 2007, 61–62)

¹¹ СЛАКЯНЦ – МНУХИН 2000, 327, 313–314.

maradottak számára a halál fogalma, illetve azt, hogy egy élő ember hogyan viszonyulhat egy halotthoz.

Erre a legjobb példa az «Идешь, на меня похожий» („Rovod utad egyre, másom” – N. Kiss Zsuzsa fordítása)¹² kezdetű vers, amit Cvetajeva 1913 májusában írt, édesapja halálának az évében.¹³ Nem beszélhetünk keretes szerkezetéről, annak ellenére, hogy vannak bizonyos szavak illetve szó szerkezetek, amelyek a nyomatékosítás kedvéért többször ismétlődnek a vers folyamán. Ezek közé tartozik például a «прохожий» (járókelő),¹⁴ «прохожий, остановись» (járókelő állj meg) vagy éppen a «легко» (könnyen, könnyedén) szavak, ez utóbbit valószínűleg szándékosan említi Cvetajeva kétszer is a hatodik versszakon belül, elvégre az egész versből egyfajta könnyed, megnyugtató lelkiállapot sugárzik. Ez az a pont, ahol egy újabb ellentmondásba ütközünk. A vers témáját ugyanis korántsem lehet megnyugtatónak vagy könnyednek nevezni, s ennek némiképp ellentmond Cvetajeva szóhasználata, illetve a ritmus által létrejött egyenletes, könnyed zenei hatás. A költőnő a temetőbe vetődött járókelőt próbálja meggyőzni arról, hogy ne féljen tőle – a halottól –, hiszen egykor ő maga is élt, örült az életének és nevetett. Leírja, hogyan nézett ki életében, hány évig élt és, hogy Marinának hívták.¹⁵ Megkéri az arra vetődött embert, ne komorodjon el, egy percre könnyedén jusson eszébe a költőnő, majd ugyanilyen könnyedén felejtse is el őt. Cvetajeva itt már örömmel kísérletezik az írásjelekkel. Felkiáltójelet használ a szóban lévő dolog hangsúlyozásaként («...Я слишком сама любила Смеяться, когда нельзя!» – „...Én magam is, túlzottan szerettem nevetni, amikor nem volt szabad!...”), gondolatjelet az adott frázis előző frázishoz való tartozása nyomatékosításának alátámasztásaként és végül a mondat végén lévő három pont leggyakrabban valaminek a ki nem mondását, elhallgatását sejteti, elgondolkodásra ösztönözve ezzel a befogadót («...Ты весь в золотой пыли... – И пусть тебя не смущает Мой голос из-под земли.» – „...Egészen beborít ez, az aranyszínű por... – És zavarba téged ne hozzon Föld alól feljövő hangom.”). Ezen kívül megjelenik még egy sajátossága: a dőlt betűvel szedett szavak. A dőlt betűvel szedett szavak általában azt jelzik, amit az író, művében az adott szereplő sajátjaként tartott számon. Ennél a versnél a «была» (voltam) kifejezést találhatjuk dőlt betűvel szedve. Nem véletlenül, hiszen ez a szó egyfajta kulcsfontosságú szerepet játszik a műben, éppen jelentését tekintve, mivel a még élő Cvetajeva múlt időben beszél magáról.

Cvetajeva valamennyi poétikai sajátossága és legfontosabb stiliztika jegye egyszerre érvényesül a „Tetszik, hogy nem magától lángolok...” («Мне нравится, что вы больны не мной...» – Galgóczy Árpád fordítása)¹⁶ című versében, amit a költőnő -1915ben írt. Ha csupán a kontextus, a verstan, illetve a vers nyelvezetének jellegzetességeire szorítkozunk, egyrészt szoros, merev, kimért ritmusa a hétköznapi beszédre emlékeztet bennünket, amivel kiválóan megfelel – Cvetajeva költészetére

¹² Ld.: Függelék.

¹³ ТРОЯТ 2007, 61–62.

¹⁴ Ahol a fordító neve külön nincs feltüntetve, ott saját fordításról van szó.

¹⁵ Ld.: Főbb témái, művészetének jellegzetessége. Névmágia. 2.

¹⁶ Ld.: Függelék.

amúgy is jellemző – úgynevezett *dolnyik* sajátosságainak.¹⁷ Valamelyest keretes szerkezetről beszélhetünk, hiszen az első két sora – egy apró, de mégis fontos szónak a különbségével: «УБЫ» (sajnos – Galgóczy Árpád fordítása¹⁸), amely később a vers értelmezésénél fog fontos szerephez jutni - ismétlődik a vers utolsó két sorában, egyetlen zárt egységbe foglalva ezáltal a művet. De ezen kívül is jócskán találhatunk olyan kifejezéseket, szószerkezeteket vagy szavakat a versben, amelyek a vers mondanivalója nyomatékosításának szempontjából többször is megismétlődnek. Ilyen például a (már említett) «Мне нравится» („tetszik nekem”), a «Что» („hogy”) vagy a «За то, что» („azért, amiért”). Tiszta, illetve asszonánc keresztrímekről beszélünk, ahol a tíz és tizenegy szótagokból álló sorok váltakozása kötött ritmust és kiváló zeneiséget biztosít a versnek. A második versszakban azután vallási, filozófiai irányzatokra való utalásokat is találhatunk.¹⁹ Megjelenik a pokol tüzének, a templom hűvös atmoszférájának valamint a templomi esküvői szertartást gyakran kísérő „halleluja” éneknek a motívuma, ahol a mennyországot és a poklot egymással szembeállítva ismételten egy bináris oppozíciónak lehetünk szemtanúi.²⁰ Ennek az oppozíciónak az az érdekessége, hogy Cvetajeva itt mind a két véglethez – pokolhoz és mennyországhoz – ugyanúgy viszonyul. Azt állítja, hogy mind a pokol, mind a mennyország „nem bekövetkezése” egyformán tetszik neki, objektív, elfogulatlan képet alkotva ezzel a két egymással szemben álló „erőről”.

«...Не прочите мне в адовом огне Гореть за то, что я не вас целую. Что имя нежное мое, мой нежный, не Упоминаете ни днем ни ночью – всуе... Что никогда в церковной тишине Не пропоют над нами: аллилуйя!...» ¹	„...S nem vetne kárhózat tüzére sem, Ha nem magával csókolózom éppen. Hogy, kedvesem, kedves, szelíd nevem Sem éjjel, sem nappal nem ejti – semmiképpen... Hogy halleluját ünnepélyesen Nem értünk zengnek templom hűvösében...” (Galgóczy Árpád fordítása) ²
---	---

Ugyanebben a versszakban egy anakronisztikus kifejezést is megfigyelhetünk. A «всуе» kifejezés – amely egyúttal bibliai konnotációt is hordoz²¹ – a mai orosz nyelvben ugyanis ma már kevésbé használatos, helyette inkább a «просто так, напрасно» kifejezéseket szokták használni („csak

¹⁷ „...A dolnyik fogalma alatt egy átmeneti forma fogalmát értjük az időmértékes verseléstől a tisztán hangsúlyos verseléshez, melyben a verssor hosszát nem az ütemek számával mérjük, hanem a hangsúlyos helyek számával, amelyeken belül a hangsúlytalan szótagok 1-től 2-ig ingadoznak...” ГАСПАРОВ 1993.

¹⁸ A továbbiakban Galgóczy Árpád fordítását G. Á. rövidítéssel jelölöm.

¹⁹ „...A költő gyanú nyúl bibliai, mitológiai vagy középkori motívumokhoz...” НЕТЕНЫИ 1997, 267.

²⁰ „...Cvetajeva előszeretettel alkalmaz éles ellentéteket...” НЕТЕНЫИ 1997, 267.

²¹ Десять заповедей. Ветхий завет – 2 Моисей 20,7 «Не произноси имени Господа, Бога твоего, напрасно; ибо Господь не оставит без наказания того, кто произносит имя Его напрасно.» (В Русском Переводe С Параллельными Местами. Объединенные Библейские Общества) A tíz parancsolat. Ószövetség – 2 Mózes 20,7 „Az Úrnak a te Istenednek nevét hiába fel ne vedd; mert nem hagyja azt az Úr büntetés nélkül, a ki az ő nevét hiába felveszi.” (Károli Gáspár fordítása)

úgy, minden ok nélkül, kapkodva, hiába”). Ez után rögtön egy három ponttal jelölt elhallgatás, elgondolkodtatás következik, más néven egy „zéró szemantikai egység,” amely a többi mondatjel (felkiáltójelek, gondolatjelek, kettőspontok stb.) és a látható, „leírott szavak” mellett, szintén a kontextus kitöltését hivatott szolgálni.²² Ennél a műnél a gyász motívuma leginkább a lírai „én” szerelme elvesztésében és szerelméről való lemondásában jelenik meg. A vers folyamán enyhe iróniát és gúnyt vélünk felfedezni, melyek megint csak ellentétben állnak a versből sugárzó szenvedéllyel és lelki zaklatottsággal. Ha a szöveg konkrét értelmezésénél maradunk, végig azt hihetnénk, hogy a költőnek valóban tetszik, hogy nem kell szenvednie a szerelemmel együtt járó túlfűtött pszichikai állapottól. A szerelem által hozott dolgok felsorakoztatásával azonban Cvetajeva egyre fokozódó érzelmi szintre emeli a befogadót, amire az utolsó két sorban található «УВЫ» (sajnos – G. Á.) szócska „teszi fel a koronát.” Ezt a szót, zenei szakkifejezéssel élve, a crescendo tetőpontjaként is felfogható diszsonancia konzonánsaként, más néven feloldásaként is értelmezhetjük, amely a szöveg síkján egyfajta vallomásnak is megfelelhet. Itt tehát – Cvetajeva sok versével ellentétben – a költőnő lelke feloldozást nyer azzal, hogy szavakba önti, kimondja fájdmát. A felfokozott, érzelmileg túlfűtött, zaklatott gyász tehát a vers legvégén, a veszteséggel való szembenézés során nyugodt beletörődéssé, a sorsnak való megadássá alakul át.

Első nehézségek

1917. április 13-án megszületett Marina Cvetajeva második lánya, Irina Efron.²³ Moszkvában eközben már járvány, nélkülözés és éhínség tombolt. Ugyanebben az évben férje, Szergej Efron bevonult a Fehér Gárdához, ezt követően Cvetajeva több évig nem láthatta őt viszont. 1919-ben két éves lányát, Irinát a polgárháború okozta szörnyűségektől való megóvás érdekében árvaházba adta. 1920. február 3-án Irina éhen halt.²⁴ 1916-ban Cvetajeva, több versciklust is írt, mint például a «СТИХИ о Москве» („Versek Moszkváról”), «Бессонница» („Álmatlanság”), «Ахматовой» („Ahmatovának”) vagy a «СТИХИ к Блоку» (Versek Blokhoz).²⁵ (Ez utóbbit, 1922-ben a költő halála után további versekkel kiegészítve, Berlinben külön verseskötetben is kiadták).

A „Versek Blokhoz”²⁶ versciklusnak „szüzséje, a germán eposz köré fonódik,” egész pontosan Richard Wagner Lohengrin²⁷ című operájából a Szent Grál legendája köré. A német irodalom, zene,

²² „...Az ezzel együtt járó anaforikus sorkezdések és szinte kínos pontossággal összeválogatott teljes rímek olyan feszes formát adnak verseinek, ahol a gondolatok a szavak közét kitöltve törnek utat maguknak, azaz a hiányok, a zéró szemantikai egységek éppoly fontosak, mint a leírottak...” HETÉNYI 1997, 267.

²³ ТРОЯТ 2007, 84. Első lánya – Ariadna Efron – 1915-ben születik.

²⁴ ТРОЯТ 2007, 103.

²⁵ ТУРКОВ 1988, 406–407.

²⁶ Ld.: Függelék.

²⁷ „Lohengrin (tulajdonképpen Garin le Loherain, a hattyúlovag): 1285 körül keletkezett középfelnémet udvari regény. Szerzője valószínűleg vándorénekes, ill. bajor minisztériális volt. ° Lohengrin a monda szerint Parzival fia, grál lovag, aki megvédelmezi, majd feleségül veszi Elsa von Brabantot, de megtiltja neki, hogy származása felől érdeklődjön. Miután az asszony a tilalmat megszegi, Lohengrin eltűnik egy hattyú-vontatta csónakon...” KIRÁLY 1982, 373.

művészet és művészek iránti rajongását Cvetajeva félig német származású édesanyjától öröklí.²⁸ A költőnő rajongott Schubertért, Nietzscheért, Wagnerért csakúgy, mint az orosz költőért, Alekszandr Blokért,²⁹ nem véletlenül szentelt neki egy egész versciklust. Mind Lohengrin, mind pedig Elza alakja az intertextualitás síkján jelenik meg a műben. Cvetajeva ebben a versciklusban Blokkal azonosítja Lohengrin lovagi alakját,³⁰ aki képes megmenteni a bűnbe esett asszonyt a kárhozattól, feloldozni a gyilkosság vádjá alól és ezzel megfosztani további szenvedéseitől. Annak ellenére, hogy „a műre nem igazán jellemző a kronologikus sorrend,³¹ magát a versciklust két fő részre lehet bontani: Blok halála előtti és utáni részre. A tizedik vers már Alexandr Blok halála után keletkezett (1921. augusztus 15-én), így ezt a részt egyfajta „határnak” is tekinthetjük a versciklusban, ahol Cvetajeva eddig könnyed, pátoszos, a költőért rajongó és a költőt „istenítő” hangneme realiztikus gyászképpé alakul.

A költőnőt már Blok németes csengésű neve is bámulatba ejtette, amivel gyakran játszik az első vers első versszakában, mágikus erőt tulajdonítva Blok nevének. Amellett, hogy hasonló alakú és hangzású szavak sokaságát sorakoztatja fel – amelyek egyetlen asszociációra engednek következtetni, mégpedig a „Blok” név csengésére³² (mint például «движение губ» – „ajkak mozgása”, «пять букв» – „öt betű”, «сон глубокий» – „mély álmom”) – magát a nevet, sehol nem mondja ki. Wagner operájának szüzséje leginkább a második versben figyelhető meg, ahol megjelenik a havas tájon, egy folyóban, hattyú vona csónakon a kékszemű, fenséges lovag: «Нежный призрак, Рыцарь без укоризны...» – „Gyöngéd kísértet, gáncs nélküli lovag...”, «...Голубоглазый – Меня – сглазил Снеговой певец. Снежный лебедь...» – „... Kék szeme átok, megbabonázott – hó dalnoka. Hóhattyu hintett...” (Baka István fordítása.³³) Már ebben a versben is megjelenik a halál motívuma: Lohengrin (Blok) megjelenése Elza (Cvetajeva) számára csupán egy álomszerű képzelgés, nem a valóság, a valóságban ugyanis halál vár a lányra: «...Так по перьям, Иду к двери, За которой – смерть...» – „...Tollakra lépek, ajtóhoz érek – túl a halál vár...” (B. I.) Ezért megkéri, ne ámítsa tovább, ne nehezítse meg a búcsút, menjen el, minél hamarabb: «...Милый призрак! Я знаю, что все мне снится. Сделай милость: Аминь, аминь, рассыпья! Аминь...» – „...Kedves kísértet! Álom vagy csupán nekem. Kérlelve kérlek: hullj szét, ámen, úgy legyen! Ámen...” (B. I.)

A harmadik vers első versszakában Cvetajeva a fenséges lovagjától való elválás képét egy napnyugta metaforikus képével teszi még szemléletesebbé, miután neki magának csak a hideg lehetőség, havas szél marad. («...Ты проходишь на запад солнца, Ты увидишь вечерний

²⁸ ТРОЯТ 2007, 7.

²⁹ „...Cvetajeva személyesen, nem ismerte Blokot. 1920-ban, Moszkvában, kétszer látta őt fellépései alkalmával. A költő iránti tisztelete ... egész életében végigkísérte a költőnőt. Bloknak szentelte a „Versek Blokhoz” (1916–1921) c. versciklusát is”. СААКЯНЦ – МНУХИН 2000, 328.

³⁰ Blok a „Versek a Szépséges hölgyről” címen megjelent 800 költeményből álló kötetében nagyrészt a lovag szerepében jelenik meg, aki a Szépséges hölgy alattvaló szolgája. Elképzelhető, hogy Cvetajeva Blokot illető „lovag” kifejezése, megszólítása is erre utal. SZILÁRD 1997, 211.

³¹ ФАРИНО 1978, 117–148.

³² „...Cvetajeva dicsőíti Blok nevét, de nem nevezi meg, mint valami szakrális dolgot...” (ВОЙТЕХОВИЧ 2003.)

³³ A továbbiakban Baka István fordítását B. I. rövidítéssel jelölöm.

свет, Ты проходишь на запад солнца, И метель заметает след...» – „...Elmész a messzi napnyugatra, az esti fényt meglátod ott, elmész a messzi napnyugatra, hófúvás törli el nyomod...” – B. I.). Ebben a versciklusában lovagját, megmentőjét a költő oly mértékben isteníti, hogy már-már jézusi magasztalokba emeli. Ezen bibliai kapcsolódásra az első példát a harmadik vers harmadik versszakában találjuk: «...В руку, бледную от лобзаний, Не вобью своего гвоздя...» – „... Én csókoktól sápadt kezednek húsába nem verek szöveget...” (B. I.) Itt, Jézus keresztre feszítésére való szoros utalásnak lehetünk szemtanúi, mivel kezébe (és lábába) szöveget vertek, s így szegezték a keresztfára. Cvetajeva épp ez ellen tiltakozik, még véletlenül sem szeretne fájdalmat okozni bálványának. Az ötödik versben, szintén a gyász valamint az elválás motívumán keresztül megjelenik a költőnőre ugyancsak jellemző „Távolság,” valamint „Moszkva témája.” Itt már nem Lohengrinhez szól, hanem inkább magához Blokhoz, a költőhöz. Míg Cvetajeva Moszkvában született, és Moszkvát is tekintette otthonának, Blok Szentpéterváron látta meg a napvilágot, szentpétervári volt, így ebben a részben Cvetajeva a két város (Moszkva, Szentpétervár) képein keresztül szemlélteti azt, hogy kapcsolatuk nem fonódhat szorosabbra (mint például a két város távolsága, a két folyó soha össze nem folyása, a hajnalok egymással soha nem találkozása), hűen érzékeltetve ezzel, hogy soha nem fognak közel kerülni egymáshoz. E távolság csökkenésének reménytelenségét és fájdalmát a «И не знаешь ты» – „S te nem tudod” (B. I.) kifejezésekkel nyomatékosítja, kiválóan érzékeltetve ezzel, hogy Blok soha nem fogja megismerni Cvetajeva „életterét,” Moszkvát, amellyel a költőnő valamelyest saját magát is azonosítja. («...И не знаешь ты, что зарей в Кремле Легче дышится – чем на всей земле! И не знаешь ты, что зарей в Кремле Я молюсь тебе – до зари!...» – „... S te nem tudod, hogy hajnalban a Kremlben tisztább a lég, mint földön és a mennyben! S te nem tudod, hogy hajnalban a Kremlben én imádkozom hozzád – hajnalig. ...” – B. I.) Érdekes még ebben a versben, az utolsó versszak órosz nyelvezeté. Cvetajeva itt a kettejük kezének soha össze nem érését, a két folyó soha össze nem folyásával valamint a hajnalok egymástól való távolságával állítja párhuzamba, az «и» helyett «да» („és”) kifejezés használatával pedig, egyfajta könnyed, népies hangzást ad versének. («...Но моя река – да с твоей рекой, Но моя рука – да с твоей рукой Не сойдутся, Радость моя, доколь Не догонит заря – зари...» – „...Csupán folyóvizem folyóvizeddel, csupán az én kezem a te kezeddal nem érhet össze, Boldogságom, míg nem ér el a hajnalom – hajnalodig. ...” – B. I.) Érdekes ezen kívül a «река» és a «рука» („folyó”, „kéz”) szavakkal való játék, ahol csupán egyetlen betű kicserélésével egy másik, új értelmű szót kapunk.

Blok 1921. augusztus 7-én halt meg, a hatodik verset viszont 1916-ban írta Cvetajeva, amikor Blok még élt, mégis előrevetítette halálát: «...Думали – человек! И умереть заставили. Умер теперь. Навек...» – „...Úgy hitték, földi lény! S halálba kergették legott. Kihuny az égi fény...” (B. I.) A Blok halála után keletkezett részben még megjelennek Lohengrin könnyed, lovagi alakjának, ahogyan Elza figurájának valamint a hattyúk és a világoskék színnek a visszatükröződései, ám a germán eposz ennél a résznél „tömör” gyásszá alakul: «...Не проломанное ребро – Переломленное крыло. Не расстрельщиками навывлет Грудь простреленная. Не вынуть Этой пули. Не чинят крыл. Изуродованный ходил...» – „...Nem borda, megroppant-hasadt – a szárny, amely kettészakadt. Nem is a mellkasba fúródott golyó ütése. Ezt az ólmot ki nem

veszik. A szárny lehull. Járt megcsönkítva, szóltanul...” (B. I.). A versciklus vége felé több biliai kapcsolódásra is találhatunk példát, ahol kétségbeesetten tiltakozik a költő halála után hirtelen beköszöntő csönd ellen, és könyörög, valaki mutassa meg neki, mely bölcsőben fekszik, utalva ezzel Jézus halálának és születésének helyére.

<p>«... Рвануть его! Выше Держать! Не отдать его лишь! О, кто мне надышит, В какой колыбели лежишь? ...»³</p>	<p>„... Tépd ki! Tartsd magasra! Ne add oda soha mégse! Ki suttogja el ma, bölcső-rejteked miféle? ...”⁴ (Baka István fordítása)</p>
--	---

Az emigráció évei

1922. május 15-én Cvetajeva megérkezett Berlinbe, ahol több verseskötete is megjelent ugyanebben az évben, többek között a „A válás” (»Разлука«), »Versek Blokhoz” (»Стихи к Блоку«), »Cárleány” (»Царь-девица«), majd -1923ban szintén Berlinben jelentek meg a »Pszükhé” (»Психея«) illetve a »Mesterség” (»Ремесло«) verseskötetei. Június hetedikén találkozhatott férjével, majd rövid időre Csehországba utazott és végül, augusztus -5én, megérkezett Prágába. Az emigrációs évei alatt Cvetajeva számtalan verset (pl. »Kert” – »Сад«), versciklust (pl. »Sírfelirat” – »Надгробие«), poémát (pl. »A hegy poémája” – »Поэма Горы«), irodalmi értekezést (pl. »Válaszom Oszip Mandelstamnak” – »Мой ответ Осипу Мандельштаму» – saját fordítás) is írt, illetve több híres íróval, költővel folytatott levelezéseket (pl. Borisz Paszternakkal³⁴ vagy Rainer Maria Rilkével.) 1925. február 1-én megszületett Cvetajeva fia, Georgij Efron,³⁵ majd november 1-én a család elutazott Párizsba. 1937. október 10-én férje – aki akkor már jó ideje a Belügyi Népbiztosságnak dolgozott – a szovjet titkosszolgálat segítségével elhagyta Párizst. Ezt követően a párizsi közvélemény nyíltan Cvetajeva ellen fordult, így június 12-én a költőnő fiával együtt Moszkvába utazott.³⁶

Az emigrációban Cvetajeva egyre többet gondol az idő fogalmára, és egyre többször jut eszébe az ember esendősége valamint halandó mivolta az idő örök körforgásával szemben. Ebben az időszakban költészetének szinte állandó témája az idő, a sors, de a halál kérdése is egyre többet foglalkoztatja.³⁷ 1934. október 1-én írja a »Сад» (»Kert«)³⁸ című versét, melyben a művészetére szintén jellemző természet motívuma jelenik meg. Érthető, hogy Cvetajeva gyakran jelenítette meg a természet témáját költeményeiben, hiszen a természet jelenségéből – a maga érintetlen és ártatlan teljességében – hiányoznak a társadalom normái, előítéletei, konvenciói, romlottsága, s ez egyben

³⁴ „...Cvetajeva és Paszternak Moszkvában ismerkedtek meg, az októberi események után felolvasó esteken...” (СААКЯНЦ – МНУХИН 2000, 339–340.)

³⁵ ТРОУАТ 2007, 144.

³⁶ СААКЯНЦ 2000, 321.

³⁷ МАСЛОВА 2004, 111–112.

³⁸ Ld.: Függelék.

„az etika valamint a morál természettel való összeegyeztethetlenségét”³⁹ is jelenti. A költőnő leginkább fákról szeretett írni, mint az eget és a földet összekötő kapocsról, de nem hiányozhattak verseiből a bokrok, felhők, illetve az erdő és az ég egyetemes nyugalma sem. Ebben a versben azonban nem szerepelnek se bokrok, se felhők, se erdő, csupán ő maga és a kert. A vers egésze „imaként is értelmezhető,”⁴⁰ hiszen végig könyörög egy, a versben meg nem nevezett személyhez, hogy küldjön neki öregkorára egy hűvös kertet. (Azáltal, hogy a költőnő végig beszél valakihez, még hétköznapiabb és személyesebb hangulatot áraszt a vers.) Ezekben az években Cvetajeva depressziója, magánya és honvágya egyre súlyosbodik, és ez az elkeseredett, kilátástalan, az életet megvető lelkiállapot jelenik meg „Kert” című költeményében is. Már az első versszak tükrözi egész addigi életéről és jelenlegi helyzetéről alkotott sötét, csalódott és depresszív elképzelését, felfogását:

«За этот ад, За этот бред...» ⁵	„Mert láz gyaláz, mert létem pokol ma...” ⁶ (Baka István fordítása)
---	--

Ebben a műben is találhatunk bibliai konnotációt, hiszen egyfelől megjelennek a pokol tüzét szimbolizáló földi lét gyötrelmei, másfelől megjelenik a „tisztaságot, nyugalmat, földi paradicsomot”⁴¹ szimbolizáló hűvös kert, amely szöges ellentéte a pokol forróságának. («... Горячих лет – Прохладный сад...» – „...Forró évekért – Hűvös kertet...”) Fontos megemlíteni, hogy nem Cvetajeva az egyetlen, akinél a kert mint a sötétség, a káosz közepén meglévő, idilli, „eszményi tartózkodási helyet jelölő toposz”⁴² megjelenik. A kert fogalmát „több kultúra is számon tartja, mint az édenkertet, az elveszett aranykort szimbolizáló ősprincípiumot.”⁴³ A kert Cvetajeva számára egyfajta – az élet nehézségeinek „kipihenésére” szolgáló – menedékhelyet is jelent, ahol rajta kívül egyetlen lélek sincs, ahol végre teljesen egyedül élvezheti a csöndet és a magányt. Ennél a résznél – az ötödik versszakban – kezdődik a Cvetajeva késői költészetére annyira jellemző „játéka a szavakkal.” (Szemben a korai költeményeivel, ahol a refrén dominált – pl. „Tetszik, hogy nem magától lángolok” – vagy a vers kompozíciója.) A költőnő már nem is annyira a szavak jelentését tartja szem előtt, sokkal inkább a szó tövével kísérletezik: visszavezeti a szót eredetére, majd annak „morfológiai összetétele”⁴⁴ segítségével a szó „gyökeréig” hatol. A különböző kicsinyítő képzős főnevek funkciójukat tekintve csupán díszítések, nincs különösebb szerepük a szó jelentésének szempontjából. («...Сад: ни шажка! Сад: ни глазка! Сад: ни смешка! Сад: ни свистка!...» – „...Kert: be se járod! Kert: sose látod! Kert: se kacaj! Kert: se zsvaj!...” – B. I.) Ezután – a hetedik versszakban – Cvetajeva kéri a versében meg nem nevezett személyt, ő maga se álljon, ő maga se legyen jelen kertjében. Ez azért érdekes, mert amennyiben a vers valóban ima, úgy

³⁹ „...A természet világához nem lehet olyan fogalmakat társítani, mint az etika és a morál ...” (РЕВЗИНА 1999.)

⁴⁰ МАСЛОВА 2004, 203.

⁴¹ МАСЛОВА 2004, 203.

⁴² НАЈНАДЫ 2006, 636–650.

⁴³ НАЈНАДЫ 2006, 636.

⁴⁴ ГАСПАРОВ 2001, 136–149.

Cvetajeva „beszélgetőpartnere” maga Isten, így ennél a résznél bepillantást nyerhetünk a költőnk akkori hitről és vallásról alkotott nézeteibe, miszerint Isten se zaklassa többet, hagyja pihenni. [«... (Но около и Сам не стань!) – Сад одинокий, как ты Сам...» – „... (De kívül állj te, nélkülem!) Kertedben csak magány terem...” – B. I.] Végül, az utolsó versszakban – többi versével ellentétben – nem a feloldozás vagy áttörés érkezik meg, egyszerűen nem a bizonytalanságból érkezünk meg a bizonyosságba, hanem pont ellenkezőleg: a költőnk számára eddig viszonylag szilárd, biztosnak hitt, a földi életben létező, e világon megtalálható kert képe alakul át, egyfajta túlvilági kert képévé. Itt megint csak felvetül – ennél a műnél saját élete – gyászának és a halálnak a fogalma, hiszen, még ha bizonytalan kérdésfelvetés által is, de valamelyest közelebb jut a felismeréshez, hogy a nyugalmat jelképező kertet esetleg nem is ezen a világon, nem is e földi létben kell keresnie, hanem a túlvilági lét által nyújtott fény megváltásának útján. Így tehát lehet, hogy nem is a kertre vágyik igazán, hanem életének s az életével együtt járó szenvedései végének eljövételére.

<p>«...Такой мне сад на старость лет... – Тот сад? А может быть – тот свет? – На старость лет моих пошли – На отпущение души.»⁷</p>	<p>„...Sok kínon túl a kert kijárt... – Túlkert? Vagy tán a túlvilág? – Öregkoromra küldheted – oldozd fel véle lelkemet!”⁸ (Baka István fordítása)</p>
--	---

Ha azonban Márina Cvetajeva költészetében megjelenő gyász motívumáról beszélünk, feltétlenül meg kell említenünk a „Надгробие»⁴⁵ („Sírfelirat”) című versciklusát, amit az utolsó, ötödik vers kivételével, 1935 januárjában-februárjában írt,⁴⁶ Nyikolaj Pavlovics Gronszkij orosz költő⁴⁷ halálára, akivel 1925 januárjában ismerkedett meg. A pszichológia a gyász több szakaszát is megkülönbözteti egymástól, Cvetajeva ezen versciklusában pedig minden eddig művénel hitelesebben adja vissza a gyászoló személy magatartását, érzéseit, viselkedési formáit, és ebben a költeményben, minden eddigi művénel részletesebben követhetjük végig a gyász különböző fázisait. A gyász fázisainak legismertebb „felsorolása” talán J. F. Bowlbi nevéhez fűződik, aki a következőképpen írta le az egymást követő szakaszokat: „sokkos állapot – tiltakozás – kétségbeesés – gyógyulás.”⁴⁸ Ez alapján az első vers leginkább a „sokkos állapot” szakaszának felelne meg, amikor az illető tudata olyan védekező mechanizmust indít be, hogy „beszűkül és ezáltal, kizárja a halál tényét, nem engedi azt az

⁴⁵ Ld.: Függelék.

⁴⁶ ЦВЕТАЕВА 1989, 360–365. Az utolsó – ötödik verset – Cvetajeva 1929 nyarán írta.

⁴⁷ „Gronszkij Nyikolaj Pavlovics (1909–1934) – költő. 1920-tól élt Franciaországban. Cvetajeva 1928-ban ismerkedett meg vele. ... Nyikolaj Gronszkij a párizsi „Pasteur” metró állomásán veszítette tragikusan életét, egy szerencsétlen baleset következtében. Cvetajeva neki szentelte a ... „Sírfelirat” c. versciklusát (1928, 1935)...” (СААКЯНЦ – МНУХИН 2000, 331.)

⁴⁸ „...A gyász folyamatának jól megkülönböztethető szakaszai vannak. A fázisokat a különböző szerzők a következőképpen ismertetik: J. F. Bowlbi szerint: 1. sokkos állapot 2. tiltakozás 3. kétségbeesés 4. gyógyulás ...” (POLCZ 2005, 17.)

érmekhez jutni,⁴⁹ ily módon megóvja azokat a halállal való szembesüléstől. Ennek a fázisnak a jellegzetességeire utalnak mind az első versszakban megjelenő, gyors és hétköznapi beszéd látszatát keltő idézetek, valamint zárójelbe tett megjegyzések, mind pedig a «куда ушел, куда ушло, куда ушла» – „hova / merre ment (el)” kifejezések.

<p>«Иду на несколько минут...» В работе (хаосом зовут Бездельники) оставив стол, Отставив стул – куда ушел ...»⁹</p>	<p>„Elugrom, pár perc az egész...” Munkádra (léhűtőknek ez káosz), asztra, székre csak fütyülnél épp te – merre vagy...¹⁰ (N. Kiss Zsuzsa fordítása)</p>
---	---

Szintén a halál tényével való szembesülés képtelenségét támasztják alá azok a – harmadik versszakban felsorolt – sajátosságok, amik még életében jellemezték az elhunyt személyt – ebben az esetben Gronszkijt –, és most, a halála után, még mindig, minden ugyanúgy megvan, csupán a „gazdájuk” hiányzik, ő nincs már a világon. («...В шкафу – двустворчатом, как храм, – Гляди: все книги по местам. В строке – все буквы налицо. Твоё лицо – куда ушло?...» – „...A szekrény – templom, dupla szárny – könyvvel megrakva, nincs hiány, ábécé szerint sorban áll. Állad-homlokod merre már?...” – N. Kiss Zsuzsa fordítása.⁵⁰) Nyelvészeti szempontból Cvetajeva legerősebb eszközei közé tartozott a szó, illetve szavak használatával való játék, amely kimerítette verseiben a különböző morféimakkal és képzőkkel való kísérletezést. A fonetikában, morfológiában valamint a szemantikában⁵¹ való elmélyülés leginkább a késői költészetét jellemezte, amikor Cvetajeva életén a gyász és a magány olyannyira eluralkodott, hogy szavakkal nehéz lett volna kifejezni fájdalmát, a nyelv azonban lehetővé tette számára, hogy valamiképpen érzékeltesse fájdalmát, hangot adjon bánatának és a szavak összecsengése, alakja illetve jelentése segítségével „kimondja a kimondhatatlant.”⁵²

Ha a pszichológiai és lingvisztikai tényezőket összességét nézzük Cvetajeva ezen versében, levonhatjuk a következtetést, hogy nemcsak lélektani valamint nyelvi sajátosságokban bővelkedik, hanem valamennyi pszicho-lingvisztikai eszköz együttes meglétét is észrevehetjük benne. Pszicho-lingvisztikai szempontból a vers az úgynevezett „sötét nyelvezetű” szövegekhez tartozik. Ez a rezignációs lelki állapot pedig csak fokozódik a költőnő impulzív, éles nyelvhasználatával. Cvetajeva „sötét nyelvezetű” szövegeinek szintakszisa pedig – amely a dinamika fokozásával az emocionális túlfűtöttség legmagasabb szintjére emeli a befogadót – a különböző írásjelek gyakori alkalmazása mellett leginkább a költőnő sajátos mondat- vers- és rímképleteinek alkalmazásában jelenik meg.⁵³ Már az első vers szövegében is számtalan szintaktikai eszköz meglétét fedezhetjük

⁴⁹ „...Sokkos állapotban a tudat beszűkül, a figyelem nehezen közelíthető meg – a valóság szintén marad ugyan, de kizárja a halál tényét, nem engedi az érmekhez jutni, mert fél tőlük. ...” (POLCZ 2005, 18–19.)

⁵⁰ A továbbiakban N. Kiss Zsuzsa fordítását K. Zs. rövidítéssel jelölöm.

⁵¹ Hangtanban, alaktanban illetve jelentésben.

⁵² ГАСПАРОВ 2001, 136–149.

⁵³ „...Ha pszicho-lingvisztikai szemszögből nézzük, megállapíthatjuk, hogy Cvetajeva sok szövegét az úgynevezett „sötét” szövegekhez lehetne besorolni. Az ember állapotának leírása közben a „sötét” szövegekben a figyelem a főhős pszichológiai állapotának megváltozására irányul, viselkedésének az impulzivitására.

fel, mint például különböző ellipsziseket, közbevetéseket vagy inverziókat. Mind az első versszak idézőjelbe tett, három ponttal érzékeltetett mondatrész kihagyása, mind az utána következő, zárójeles közbevetés [«Иду на несколько минут...» В работе (хаосом зовут Бездельники) оставив стол, Оставив стул – куда ушел? – „Elugrom, pár perc az egész...” Munkádra (léhűtőknek ez káosz), asztalra, székre csak fütyülnél épp te – merre vagy? – K. Zs.], mind pedig a harmadik versszak első sorában lévő, a lírában gyakran megfigyelhető jelző és jelzett szerkezet szórendjének megfordítása («...В шкафу – двустворчатом, как храм...» – «...A szekrény – templom, dupla szárny...» – K. Zs.) az élő, hétköznapi beszédre emlékeztetnek bennünket.

A második, harmadik és negyedik verset nem tudjuk olyan élesen elkülöníteni egymástól, hiszen mind a három vers egyaránt megfelelhet mind a „tiltakozás,” mind pedig a „kétségbeesés” fázisának. A második vers – az első vershez hasonlóan – nyolc szótagú sorokból és négysoros versszakokból áll, páros rímképletei pedig, ismételten, egy igen feszes versszerkezetet eredményeznek. Már a második vers első két versszakában is találhatunk a halál tényének tudomásulvétele elleni „tiltakozásra”, illetve a halál tényének tudomásulvétele utáni időszakra jellemző „kétségbeesésre” utaló kijelentéseket.

<p>« Напрасно глазом – как гвоздем, Пронизываю чернозем: В сознании – верней гвоздя: Здесь нет тебя – и нет тебя. Напрасно в ока оборот Обшариваю небосвод: – Дождь! дождевой воды бадья. Там нет тебя – и нет тебя...»¹¹</p>	<p>„Feleslegesen hatolok a szememmel – mint egy szöggel, Egyre mélyebbre és mélyebbre a feketeföldben: A tudatban, amely – biztosabb a szögnél: Te nem vagy itt – és nem vagy itt. Feleslegesen pásztázom tekintetemmel Az égboltot: – Esik! esővíz vödre. Te nem vagy ott – és nem vagy ott...” (Saját nyersfordítás)</p>
--	---

Ebben a részben a «напрасно» (feleslegesen) szó kulcsfontosságú szerepet játszik, hiszen már azelőtt kimondja az ítéletet soron következő cselekedete fölött, mielőtt azt az olvasónak tudtul adná. Tettét csak azután önti szavakba, miután már a „felesleges” kifejezéssel haszontalannak, értelmetlennek minősítette azt, majd mind a két versszak utolsó sorában nyomatékosítja: az illető nincs ott, ahol keresi, még inkább alátámasztva ezzel a gyász által végrehajtott dolgok hiábavalóságát. Ez azt jelenti, hogy egyfelől az érzései tiltakoznak a veszteség ellen, másfelől viszont a tudata felismeri, tudatosítja az elmúlás tényét. Megjelenik továbbá két elem, a föld valamint a víz, mint az egészet szimbolizáló részletek. Ezek szerint bármelyik elembe, bárhol is keresi az elhunyt személyt a világon, többé sehol nem találja, hiszen tudata, amelyet egy

A főhősnek egy sor akadállyal kell megküzdenie, és az akadályokkal való megküzdés leírása a szöveget nem csak dinamikussá teszi, hanem élessé és szaggatottá is. Ha a „sötét” szövegek szintakszisának teljes egészét nézzük, mindenképp meg kell jegyeznünk bennük az olyan mondatjeleket, mint a gondolatjel, kettőspont, idézőjel, illetve a bekezdés elején és végén lévő három pont. Vannak még fogalmazások felkiáltójellel valamint kérdőjellel és három ponttal, csakúgy, mint kérdőjellel és felkiáltójellel. Az efféle „morzejelek” élességet és szaggatottságot adnak a szövegnek. Ez a pszicho-lingvisztika véleménye...” (ДАЛИ 2010.)

hasonlat segítségével szemléltet szilárdabb érzéseinél, párhuzamban áll a szöggel (tehát a vassal). Az ötödik-hatodik versszakban még folytatja tiltakozását a halál tudomásulvétele és Gronszkij hirtelen semmivé foszlása ellen («...На труп и призрак — неделим! Не отдадим тебя за дым Кадил, Цветы Могил...» – «...Nem osztunk fel holttestre és látomásra! Nem adunk oda se tömjén füstjéért, se virágokért, se sírért...»). Ebben a versben több Istennel, hittel valamint az egyház vallásfelfogásával szembeni kételkedést is felfedezhetünk. Az első versben Cvetajeva nem érti, hová tűnt az illető a maga teljes valójával, mi lett a lelkével, arcával, melegével, vállával? («... Твое лицо, Твое тепло, Твое плечо — Куда ушло? ...» – «...E homlok-áll, e lángdagály, ez íz, e váll, jaj, merre már?...» – K. Zs.) Szeretne hinni abban, hogy az égbe távozott, de ezzel a gondolkodással nem tud azonosulni. («... Ведь в сказках лишь да в красках лишь Возносятся на небеса! ...» – «...Hisz merő képzelgés a menny, dajkamesékben van olyan!...» – K. Zs.)

A második versben borzasztja a papok túlvilági létről alkotott nézete az ördögről, Istenről, a mennyországra és a földi lét kettősségéről, pokláról valamint az élet és halál kérdéséről. («...Не ты – не ты – не ты – не ты. Что бы ни пели нам попы, Что смерть есть жизнь и жизнь есть смерть, – Бог – слишком Бог, червь – слишком червь...» – «...Nem te vagy – nem te vagy – nem te vagy – nem te vagy. És bármit is zengjenek nekünk a pópák, Hogy a halál az élet és az élet a halál, – Isten – túlságosan Isten, a férgek – túlságosan férgek...») Riasztja az ottani (túlvilági) és az itteni (evilági), egyház által alkotott lét egyetemes felfogása. («...Там – слишком там, здесь – слишком здесь...» – «... Az ott – túlságosan ott van, az itt – túlságosan itt van...») Végül – az utolsó versszakban – megállapítja, hogy nem létezik se mennyország, sem pedig pokol, az ember lelke nem távozik a túlvilágra, az egyetlen hely, ahol kereshetjük, azok mi magunk vagyunk. («...И если где-нибудь ты есть – Так – в нас...» – «...És ha valahol mégis ott *vagy* – Úgy – bennünk lehetsz...») Majd megkéri az elhunytakat, hogy ők se higgyenek ebben a – földi létre és mennyországra – kettészakadt, túlvilági lét egyetemes felfogásában. Itt még mindig játszik a szavakkal, pontosabban egy szóval, amit ketté bont, s így módon két, különböző értelmű kifejezést kapunk: «...Совсем ушел. Со всем – ушел. ...» – «... Teljesen elmentél. Mindeneddel; teljes valóddal – elmentél. ...» A harmadik versben folytatja tiltakozását. Itt azonban már nem a halál tudomásulvétele ellen tiltakozik, hanem az illető emlékének megfakulása, elengedése ellen. Ennél a versnél tehát, már nem beszélhetünk sokkos állapotról, tudata végre ismét a valóság szférájába került, érzései „befogadták” az elmúlás tényét, kétségbeesetten kapaszkodik utolsó reményébe – amellyel még valamiképpen életben tudja tartani az elhunytat – az emlékezésbe: «...Не дам тебе – умереть совсем!...» – «...Nem hagylak téged – teljesen meghalni!...» «...Не дам тебе – поседеть в сердцах!...» – «... Nem hagylak téged – megfakulni a szívekben! ...» A negyedik versben leginkább egy ötödik „gyász fázist” is be tudnánk ékelni: az ürességet. Ebben a versben Cvetajeva, már túl van a sokkos állapoton, a tiltakozáson, a kétségbeesésen, lelkiállapotát egy tompa, néma ütéshez hasonlítja, melyet különböző metaforákon keresztül szemléltet: «...Удар, заглушенный годами забвенья, Годами незнания. Удар, доходящий — как женское пенье, Как конское ржанье...» – «...A feledés éveivel tompított ütés, Az ismeretlenség éveivel. Női ének és lovak nyerítése útján megérkező – ütés...» Hüen szemlélteti azt a végtelen, tátongó űrt, melyet a gyászoló

érezhet az elhunyt személy halála után itt maradt ürességben. Ha a hangok színe szempontjából figyeljük meg verseit, észrevehetjük, hogy korai költészetében – a halál fogalmának említése során – olyan magánhangzókat használt, mint az „a”, „e” melyek leginkább piros, narancssárga, sárga és zöld színekre engednek minket következtetni, de ha nem is pontosan ezeket a színeket juttatják eszünkbe, „mindenképpen fényes, világos dolgokra asszociálunk.”⁵⁴ Így hangzik például a tizenhét évesen írt «МОЛИТВА» («Ima»)⁵⁵ című versének, utolsó sora: «...И дай мне смерть – в семнадцать лет!». („...Adj halált tizenhét évesen!” – saját fordítás.) Láthatjuk, hogy az „á” és az „é” hangzók, valóban túlsúlyban vannak, szemben a késői költészetére jellemző műveiben, ahol jócskán találunk „o” magánhangzókat is: «... Грех памяти нашей – безгласой, безгубой, Безмясой, безносой! ...» – „... Szem, ajak, hús és orr nélküli – emlékezetünk vétke! ...” Azzal tehát, hogy Cvetajeva párhuzamosan több érzékszervünkre is hat, kiválóan érzékelteti a halál kezdeti játékos (szinte már ünnepélyes) felfogását, majd tragikus felfogásba való áthajlását.

1939 márciusában, Hitler lerohanta Csehországot. A cseheknek ez a tragédiája mélyen érintette Cvetajevát, így ennek hatására 1939–1938ben megírja a „Csehországhoz” című versciklusát. A *halál* valamint *gyász* motívumának megjelenését Cvetajeva verseiben, leginkább három fő csoportba tudnánk besorolni. Az első kategóriába tartoznak azok a versei, melyekben egy számára fontos, közeli személy elvesztéséről ír, a második csoportot azon versei alkotják, amelyekben saját sorsát, halandóságát tartja számon és végül a harmadik kategóriában olyan verseket találunk, ahol „a fájdalom hangja az öngyilkosság hangjával keveredik.”⁵⁶ A „Csehországhoz” című versciklusa – amely összesen két nagy részből áll: «Сентябрь» (Szeptember) és «Март» (Március) –, ez utóbbi kategóriába tartozik. 1939. március 15-től 1939. május 11-ig írja a versciklus „záró taktusát” is képező «О слезы на глазах» – „Szeretetem, dühöm elsírom ennyit ér!”⁵⁷ (K. Zs.) kezdetű versét, melyben nemcsak a Csehországban kialakult borzalmakra hívja fel a figyelmet, hanem az 1936-tól 1939-ig tartó spanyol polgárháború szörnyűségeire is («...О Чехия в слезах! Испания в крови!...» – „...Ó, cseh föld csupa könny! Spanyol föld csupa vér!...” – K. Zs.). Cvetajeva ezen verse már az öngyilkossághoz vezető út kezdetének is tekinthető, hiszen az egész műből egyfajta, az életet, a társadalmat és a világ berendezkedését elutasító, kétségbeesett, elkeseredett segélykiáltás sugárzik. A költő számára a *fekete* hegy beborítja az egész világot, amely a fasizmusban és Cvetajeva Csehország iránt érzett *fekete* bánatában nyilvánul meg. Ezt támaszthatja alá a «гора» (hegy) szó, ahol egyetlen, a legutolsó betű kicserélésével a «горе» (bánat) kifejezést kapjuk.⁵⁸ «...О черная гора, Затмившая – весь свет!...» – „... Ó, hegy feketeség, sötétség mindenütt! ...” – K. Zs. Érzelmileg túlfűtött, a befogadót megszólító verset olvashatunk, amelyben a költő teljesen eszköztelen, legfőbb „fegyvere” a szó, már nem elég, hogy megállítsa vagy bárhogyan is akadályozza

⁵⁴ МАСЛОВА 2004, 115.

⁵⁵ Ld.: Függelék.

⁵⁶ МАСЛОВА 2004, 122.

⁵⁷ Ld.: Függelék.

⁵⁸ Lásd még.: Első nehézségek. A «река»; «рука» szavak. 9.

a háborút, így nincs mivel harcolnia a világban kialakult szörnyű helyzet ellen, ezért választja az egyetlen lehetséges kivezető utat, az öngyilkosságot. Ezután egy olyan kijelentés következik, amely „kontextusát tekintve szorosan összekapcsolódik Dosztojevszkij Karamazov testvérek című művével,⁵⁹ egy, a gondolkodó ember alakját is megszemélyesítő, önmagával némiképp meghasonlott testvér, Ivan Karamazov kinyilatkoztatására tett utalás: «...Пора – пора – пора Творцу вернуть билет...» – „...Elég, elég, elég! Isten, jegyem begyűjtsd!...” – K. Zs. Ezzel szemben Ivan Karamazov szavai a következőképpen szólnak: «...Не бога я не принимаю, Алеша, я только билет ему почтительнейше возвращаю...»⁶⁰ (Иван, V. 4) – „... Nem az Istent nem fogadom én el, Aljosa, csak a belépőjegyet adom vissza neki teljes tisztelettel...»⁶¹ (Иван, V. 4.) Ez Ivan Karamazov lázadása tetőpontjának is tekinthető monológja, amelyben a világ hibás, erkölcsi értékrendeket szinte egyáltalán nem tartalmazó berendezkedése, valamint a végső harmónia eljövetele feltételeként a legszörnyűbb bűnök megbocsájtása ellen szólal fel, képtelen ugyanis elfogadni egy olyan Istent, aki csupán más, ártatlan teremtményeinek szenvedései árán nyújt megváltást az emberiségnek. Ivan Karamazov úgy véli, vannak bűnök, melyek megbocsájthatatlanok, így nem Isten létét utasítja el, hanem az általa felépített világot. Tulajdonképpen Cvetajeva is ez ellen a romlott, ám elfogadott társadalmi rend, valamint az erkölcsi értékrendek és társadalmi normák eltűnése ellen lázad versében.

A világban és Istenben csalódott lelkiállapotát az is alátámasztja, hogy nem a háború végéért, nem egy szebb, boldogabb jövőért könyörög az Úrhoz, hanem élete végének eljöveteleért. A harmadik versszakban az intertextualitás síkján megjelenik egy közmondás: «...С волками жить – по-волчьи выть...» – „... Aki a farkassal él, vele együtt ordít...»⁶² A költő itt farkasokkal azonosítja a társadalom részét képező embereket, akikkel a világon való együtt létezést, ahogyan önnön farkassá válását is, elutasítja. De nem a farkas az egyetlen jelző, amivel az őt körülvevő környezetet illeti. Megjelennek még a cápák is – mint ragadozók –, akikhez szintén nem képes asszimilálódni, mivel ezt nem tűrné el saját lelkiismerete. («...Отказываюсь – жить. С волками площадей Отказываюсь – выть...» – „... undor az életem. Mint téren farkasok, undor üvöltenem...” – K. Zs.) Végül – ugyanazzal a kétségbeesett lázadással – kerekén kimondja: nincs szüksége erre az őrült világra, elutasítja: «...На твой безумный мир Ответ один – отказ.» – „... Világod eszelős, egy választ ér – piha!” – K. Zs. („... Őrült világodra Egy válasz létezik – az elutasítás.”)

Életének és költészetének utolsó szakasza:

Marina Cvetajeva 1939 júniusában megérkezett hazájába, a Szovjetunióba.⁶³ Ez a visszatérés azonban nemcsak lányával és a férjével való találkozást, hanem a sztálini tisztogatások valamennyi borzalmával való szembesülést is jelentette a költő számára. 1939. augusztus 27-én lányát letartóztatták, két hónap múlva pedig, 1939. október 10-én férjét is elvitték, majd 1941. október

⁵⁹ ТУРКОВ 2007, 21.

⁶⁰ ДОСТОЕВСКИЙ 1991, 276.

⁶¹ ДОСЗТОЈЕВСКИЈ 2004, 311.

⁶² МАРГАЛИТС 1996, 218.

⁶³ ТРОЯТ 2007, 228.

16-án agyonlőtték.⁶⁴ 1941. június 22-én Németország megtámadta a Szovjetuniót, tehát ekkor már hadban állt vele. Cvetajeva egyedül maradt fiával, verseit pedig nem tudta publikálni. Az állandó rettegés, a bombázások, a nyomor és a magány meghatározta a költőnő akkori lelkiállapotát.

1941. március 6-án írja a «Всё повторяю первый стих» („Az első sort mondogatom” – Baka István fordítása) című versét,⁶⁵ amelyben az intertextualitás síkján Arszenyij Alekszandrovics Tarkovszkij orosz költő és fordító⁶⁶ 1940-ben íródott «Стол накрыт на шестерых» („Hat teríték az asztalon”) című verse⁶⁷ jelenik meg. Tarkovszkij versének felépítése viszonylag egyszerű, visszafogott hangulatot áraszt, amely a vers meghittsége kiteljesedésében, valamint a gyász legfőbb ismérveinek megjelenítésében a mű során fontos szerepet játszik, hiszen hűen tükrözi ezáltal a gyászoló személy halottai hiánya miatti fájalmát. A költő elhunyt hozzátartozóiról ír, mintha még mindig élne, ott lennének vele, beszélne hozzá. Az egész versből sugárzik egyfajta sötét, borongós, álomszerű képzelgés, hiszen Tarkovszkij rokonai valójában nincsenek ott, már meghaltak, a költő tehát vagy elképzeli vagy álmodja. (A műben ezen opciókat se nem erősíti meg, se nem veti el, meghagyva ezzel a befogadónak a szabad választási lehetőséget és azt, hogy képzelőerejének határtalanságára hagyatkozzon.) Megjelenik Tarkovszkij apja, bátyja és felesége is, akikről a költő ugyancsak jelen időben fogalmaz, holott már sok éve halottak. A gyász szakaszainak fentebb tárgyalt egymásra következő *aszóban forgó versszempontjából azért fontos, mert Tarkovszkij csupa olyan magatartásformát, motívumot, jellegzetességet sorol fel ebben a művében, melyek még életük során jellemezték rokonait, ezzel azt az érzést keltve, mintha a költő nem tudna elszakadni tőlük, tiltakozna „nemlétük” ellen és nem lenne képes szembenézni a haláluk által okozott veszteséggel. Így azt a következtetést vonhatnánk le, hogy Tarkovszkij a vers keletkezésének időpontjában a második, azaz a „tiltakozás” szakaszában van. Ennek azonban két dolog is ellentmond. Egyfelől az, hogy rokonai nem akkor haltak meg, amikor a vers íródott, hanem már sokkal korábban. Másrészt pedig a versre nem jellemző az intenzív, kétségbeesett lelkiállapot, sokkal inkább egyfajta szomorú, de ugyanakkor nyugodt visszaemlékezésnek lehetünk szemtanúi, aminek az első versszakban hangot is ad: «...А среди гостей моих – Горе да печаль...» – „... Vendégeimre viszont – Bánatfelhő száll...”* A pszichológia ugyan elismeri, hogy létezik az a jelenség, hogy a gyászolók még több év után is az elhunyt szeretteikkel álmodnak, ezek az álmok azonban leginkább már csak egyfajta a tudatalattink által küldött, megoldatlan problémáinkra válaszoló üzeneteknek felelnek meg és nem a veszteséggel való szembenézés képtelenségének.⁶⁸ (Ez nyilván a halál bekövetkezése és az elhunytal való álom között eltelt idő hosszától is függ.) Tarkovszkij esetében a vers keletkezése és az apja halála között több mint húsz év telt el, így tehát megállapíthatjuk, hogy

⁶⁴ Gy. HORVÁTH 2007, 254–255.

⁶⁵ Ld.: Függelék.

⁶⁶ „Tarkovszkij Arszenyij Alekszandrovics (1907–1989) – költő, fordító. Cvetajeva 1940-ben ismerkedett meg vele. ... A „szerelem első látásra” végül nem nőtte ki magát igazi barátsággá. Cvetajeva Tarkovszkijnak szentelte „Az első sort mondogatom” c. versét (1941), amely válaszként is értelmezhető Tarkovszkij „Hat teríték az asztalon” c. versére.” (СААКЯНЦ – МНУХИН 2000, 344.)

⁶⁷ Ld. Függelék.

⁶⁸ POLCZ 2005, 96.

ezt a verset nem magának a halálnak a tudomásulvétele ellen irányuló tiltakozás, sokkal inkább rokonai szeretetének és közelségének hiánya motiválta. A költemény érdekessége még az is, hogy Tarkovszkij sehol, egyetlenegyszer sem mondja ki, hogy a vendégei halottak, csupán utalásokat tesz rá: «...И поют из-под земли Наши голоса.» – „...*És zengnek a föld alól Énekünk hangjai*”

Ezzel szemben Cvetajeva versében Tarkovszkij versére jellemző borngós hangulatot csupán nyomokban fedezhetjük fel. A költő sötét, viszonylag nyugodt gyászos hangulata a költőnő versében egy kétségbeesett „kiáltással” alakul át. Cvetajeva ezen versében, mindennél jobban „kidomborodnak” költészetének legfőbb sajátosságai, mint a mondatszerkezettel, szavak jelentésével, alakjával, csengésével, metaforákkal, színekkel valamint a rímképletekkel való játék. Cvetajeva sok más verséhez hasonlóan erre a versre is egyfajta emocionális túlfűtöttség jellemző, amely a végén – az amúgy is felfokozott lelkiállapot továbbfokozása által létrejött „csúcsponton” – a reményvesztettség felismerése és a beletörődés által nyer csupán feloldást a költőnő lelkének. Ebben a felfokozott lelkiállapotban egyszerre jelennek meg a magány, a kirekesztettség, az életről való lemondás és a kérés, könyörgés, élni akarás egymásnak ellentmondó motívumai. A nyolc és kilenc szótagokból álló sorok váltakozása, az asszonánc keresztrímek, kiválóan megszerkesztett, kötött és feszes versszerkezetet eredményeznek. Ezzel együtt gyakoriak – mintegy a kimondhatatlan szavakba öntését elősegítendő – az áthajlások, illetve a befejezetlen mondatok, melyek által a vers mondanivalója a szemünkön és tudatunkon kívül más érzékszerveinkre is képes hatni. Cvetajeva szemrehányást tesz Tarkovszkijnak, amiért Őt nem ülteteti le a versben megjelenő asztalához, többi rokonával együtt, amiért a költő Őt nem említi meg művében. Itt fontos megjegyezni, hogy Cvetajeva már az emigrációs évek alatt is végtelenül magányosnak érezte magát, hiszen a szintén Párizsban élő író-, költőtársai nem fogadták be, „kiközösítették,” és az akkoriban Moszkvában uralkodó háborús állapotokkal, valamint szeretteinek elvesztésével való szembesülése után, Cvetajeva magánya csak tovább fokozódott. Érdekes, hogy Tarkovszkij saját versében halottait ülteti maga köré, halottaival beszél, a költőnő pedig, épp ehhez, a nagyrészt elhunytakból álló társasághoz szeretne leülni. Ebben az esetben Cvetajeva ismételtelen előrevetíti saját halálát (lásd még „Rovod utad egyre, másom” című vers) egy halott bőrébe bújva. Másfelől azonban az is lehet, hogy az egyedülléttel járó depressziója ebben az időszakban már olyannyira eluralkodik a költőnőn, hogy inkább halottakhoz tartozónak vallja magát, mintsem élőkhöz, vagy egyszerűen csak arról van szó, hogy a valahová való tartozás igénye annyira erős nála, hogy bárkihez – akár Tarkovszkij elhunyt rokonaihoz is – szívesen tartozna, ha azok befogadnák őt. Már az első versszakban bepillantást nyerhetünk a vers legfőbb problematikájába, valamint az intertextualitás meglétére. A Tarkovszkij versére való reflexió az első versszak utolsó előtti sorában nyilvánul meg egy – Tarkovszkij versből átvett – idézet formájában. Az adott kérdés, „szemrehányás,” problémakör tárgyának pedig már az első versszak utolsó sorában hangot ad azzal, hogy kereken kimondja, megfogalmazza: hiányzik a hatodik teríték az asztalról.

<p>«Всё повторяю первый стих И всё переpravляю слово: – «Я стол накрыл на шестерых»... Ты одного забыл – седьмого...»¹²</p>	<p>„Az első sort mondogatom, s egy szót javítok át, csak egyet: – „Hat teríték az asztalon...” A hetediket elfeledted...”¹³ (Baka István fordítása)</p>
--	---

A második versszakban *éppen* az az érdekes, amit magyar nyelvre nem lehet lefordítani. A versszak első két sorában Cvetajeva kimondja azt, amit a vers folyamán megpróbál majd bizonyítani és végig hangoztatni fog, hogy hatan márpedig nem boldogok, – vele együtt, heten lennének csak azok. Azután az utolsó sorban megjelennek az orosz «Седьмого és седьмую» (hetedik) sorszámnevek, tehát a hímnemű és a nőnemű változat ragozott alakjai. Cvetajeva ugyanis ezt kérdezi: «...Как мог ты за таким столом Седьмого позабыть – седьмую...» („...Egy ilyen asztal mellől épp A hetedik miért hiányzik?...” – Baka István fordítása.) Ebben az esetben Baka István „hetedik” fordítása helytálló, hiszen a magyar nyelvtanban, – az orosz nyelvtannal ellentétben – egyetlen szófajnál sem különböztetünk meg úgynevezett grammatikai kategóriába tartozó nemeket. Az orosz nyelv azonban megkülönbözteti a hímnemű, a nő-, és a semlegesnemet, így ha kizárólag a szöveg értelmét próbálnánk meg visszaadni, – csupán a szemléltetés és a vers mondanivalójának pontosabb értelmezése kedvéért – a második versszak utolsó két sora valahogy így hangzana magyar fordításban: „...Egy ilyen asztal mellől épp A hetedik *embert* miért feledted – a hetedik *nő*...” Érezhető, hogy magyarul ez nem adja vissza az eredeti ritmikáját, ellenben a vers tartalmának szempontjából ez a két szó igen fontos szerepet játszik, hiszen közelebb visz minket a lényeg megértéséhez – amit a költő sehol nem mond ki, csupán céloz rá: hogy az a bizonyos hetedik, akit Tarkovszkij „elfelejtett” megemlíteni művében, az ő maga. Ezen kívül ez az egyik legjobb példa arra, hogy Cvetajeva milyen szívesen és tehetséggel időzött a szavak morfológiai különbségeinél. Mondanivalóját tekintve a harmadik versszak is egyfajta kulcsfontosságú szerepet tölt be, hiszen – azzal együtt, hogy a lelkiállapot további fokozásának érdekében folytatólagosan hangoztatja, nem boldogok hatan – az utolsó sorban kijelenti: akit nem hívtak meg – ő, maga –, az a legszomorúbb. («...Печально – им, печален – сам, Непозванная – всех печальней...» – „...Búsulnak, s bús vagy már te is, de legbúsabb, kit meg se hívtak...” – B. I.) Aztán, az ötödik versszakban „megtörik a jég”. Cvetajeva – Bakcsi György szavaival élve „a gyors beszéd hangulatát árasztva”⁶⁹ – zárójelben, mintegy csak a felsorolás kedvéért, „megemlíti”, kik is tartoznak Tarkovszkij asztal köré ültetett társaságába. Zárójellel érzékeltetve, hogy ez nem annyira lényeges, a lényeg ugyanis ez után következik, zárójel nélkül, felkiáltójellel a végén. Cvetajeva itt végre kinyilatkoztatja: heten vannak, hiszen ő is a világon van.

⁶⁹ „...Cvetajeva kivételes értője volt a szó-szerkesztésnek: szinte teljesen szó-geztusokra, cselekvést kifejező szavakra épít. Új szintakszist teremt magának elhagyott szavakat pótló gondolatjelekből, a gyors beszéd hangulatát visszaadó lázas ritmusokból, aforizmákból, inkább csak sejtető, mint tudtul adó tömörségből. Felfokozott drámaisággal, szinte eszköztelenül tudta felidézni a perc hangulatát és szomorú életének nagy főkérdését...” (BAKCSI 1967, 201.)

<p>«... Как мог, как смел ты не понять, Что шестеро (два брата, третий – Ты сам – с женой, отец и мать) Есть семеро – раз я на свете!...»¹⁴</p>	<p>„...Nem érted, fel se foghatod: a hat (magad, a két fivéred, apád, anyád és asszonyod) hét lesz – hisz én e földön élek!...”¹⁵</p> <p>(Baka István fordítása)</p>
--	---

A következő két versszak, mind a mondanivaló szempontjából, mind pedig a szerkezet szempontjából, szintén elég nehezen fordítható. A hatodik versszak utolsó két sorában a lírai „én” azt mondja, hogy „látomászerű kísértet akar lenni az élők között.” Ismételten a halott szerepében mutatkozik meg, a halott maszkját ölti fel magára, ami pedig azért ellentmondásos, mert éppen Tarkovszkij rokonai azok, akik már nincsenek az élők között versében, Cvetajeva ezzel ellentétben pedig még él. Nem csak ennél a versszaknál, hanem később is a vers folyamán bizonyos bepillantást nyerhetünk Cvetajeva élethez való hozzáállásába, életfelfogásába. Azzal ugyanis, hogy Tarkovszkij halottait élőknek titulálja, az élőt pedig (saját magát) halottnak, azt állítja, hogy nem a tényleges (fizikai értelemben vett) „lét” vagy „nemlét” számít, hiszen egy hús-vér ember hiába hall, lát, beszél, lélegzik, egyszóval hiába létezik a Földön, ha életében semmi jót, szépet, érdemlegeset vagy örömtelit nem tesz, egyszóval olyan csendesen és szürkén viselkedik, hogy a többi (halott vagy akár élő) ember számára egy kísértet benyomását kelti. Ebből a szempontból pedig, a költő számára teljesen mintegy, hogy az illető önszántából választja ezt az utat magának, vagy az életkörülményei kényszerítik bele ebbe a helyzetbe. Ez rendkívül fontos, hiszen Cvetajeva – csakúgy, mint a többi versében, itt is – élni akar, verseket írni, emberekkel együtt lenni (amit Tarkovszkij halottai meg is tesznek, ellentétben vele, az élővel), alkotni. Ennek hangot is ad azzal, hogy kérdőre vonja a költőt, miért nem ültette le asztalához, hiszen ő is jelen van még a világban. Ezután következik a vers talán legelkeseredettebb vallomása, amit a költő egy zárójelbe tett áthajlás segítségével érzékeltet.

<p>«... Чем пугалом среди живых – Быть призраком хочу – с твоими, (Своими).. Робкая как вор, О – ни души не задевая! –...»¹⁶</p>	<p>„...Rémalakom előoson – élők – közöttetek – kísértet leszek... Lopakodó, szerény – egy lélekhez sem érve! –, halkan...”¹⁷</p> <p>(Baka István fordítása)</p>
--	---

A hatodik versszak utolsó szavát és a hetedik versszak első, zárójelbe tett szavát szintén lehetetlen lefordítani magyarra úgy, hogy közben szöveghű legyen, illetve a vers szerkezetének, valamint rímképletének egyidejűleg is megfeleljen. Ha ezektől, illetve a magyar nyelvtani szabályoktól mind eltekintünk, és megint kizárólag a vers mondanivalójára szorítkozunk, következőképpen fordíthatnánk le magyarra ezt a részt: „...Kísértetszerű látomás akarok lenni – a tieddel, (Az enyéimmal)...” Ez a rész megmutatja, hogy Cvetajeva már maga sem tudja, ki ő, mi ő, kihez vagy kikhez tartozik, vagy hogy egyáltalán tartozik-e valakihez. Magánya olyannyira eluralkodik rajta,

hogy még Tarkovszkij elhunyt rokonaihoz is szívesebben tartozna, mintsem hogy elfogadja az örök egyedüllétet. A nyolcadik versszak egy hangsúlyos felkiáltással, ütem eggyel kezdődik («...Раз! – опрокинула стакан!...» – „...Most! – fellököm óvatlanul poharam!...” – B. I.) Majd, a kilencedik versszak elejét hangsúlytalan taktussal nyitja, ezután következik egy gondolatjel formájában a levegővétel érzékeltetése, és végül a hangsúlyos ütemet egy felkiáltójellel nyomatékosítja. Ezt a szerkezetet, egymás után, kétszer is megismétli. («...И – гроба нет! Разлуки – нет!...» – „...S – nincs sír! Nincs elválás se már!...” – B. I.) Mondanivalóját tekintve a kilencedik versszak első két sora ismét érdekes, s megint csak nem lehet pontosan visszaadni az értelmét úgy, hogy közben ne vesszen el a vers ritmikája. Baka István fordításában ez a versszak így hangzik:

<p>«... И – гроба нет! Разлуки – нет! Стол расколдован, дом разбужен. Как смерть – на свадебный обед, Я – жизнь, пришедшая на ужин...»¹⁸</p>	<p>„...S – nincs sír! Nincs elválás se már! Asztalodat visszavarázslom. Mint lakodalmon a halál, én élet voltam vacsorádon...”¹⁹</p> <p>(Baka István fordítása)</p>
--	---

Egészen pontosan azonban, a második sor értelmét a következőképpen tudnánk visszaadni: „...Az asztalt visszavarázsták, a házat felébresztették...” Itt tehát, ismételten kétféleképpen értelmezhetjük a művet. Egyfelől lehet, hogy valóban ő az, aki az „elválás,” a „sír” és a hasonlóan sötét értelmű dolgokat eltünteti a társaságból, visszavarázsolja az asztalt és felébreszti a házat. Ebben az esetben pozitív, élettel összekapcsolható jelzőkkel ruházza fel saját magát, s ezzel mintegy kizökkenti a befogadót Tarkovszkij halottas, szürke, gyásszal terhes állapotából. Másrészt azonban ha a szó szerinti értelmezésnél maradunk, az az érzésünk is lehet, hogy Cvetajeva itt már csupán egy nyugodt közegre, társaságra vágyik, ahol megkaphatja a sorstól a halotti csendre, illetve a búcsúra való jogot. A nagy zűrzavarban, felfordulásban, rohanásban azonban a sors megtagadja tőle a nyugalomra való jogot, nem oldozza fel gyötrelmei alól.

Majd az utolsó két sorban megjelenik a halál és az élet, mint két, egymással szemben álló fogalom. Változó lelkiállapotnak lehetünk szemtanúi, hiszen az utolsó előtti sorban ő mint maga a halál jelenik meg az élet szimbólumaként is értelmezhető lakodalmi ebéden, majd ezt követően, ő mint maga az élet jön el a valamiről való (le)késés szimbólumaként is felfogható vacsorára. Először tehát ő a halál, aki megzavarta a lakodalmat ünneplő nép ebédjét, majd ő az élet, aki későn, csupán a vacsorára tudott megérkezni. Bárhogyan is értelmezzük, ez a két sor mindenképpen ellentmondásos, ambivalens ellentétekkel teli, impulzív és disszonáns hangulatot áraszt, amelyben a konzonanciának, feloldásnak legcsekélyebb szikráját sem érezzük. Az utolsó versszakban végül ez a túlfűtött lelkiállapot némiképpen lehül és tudomásul veszi a megmásíthatatlan tényeket: őt nem ültették le az asztalhoz, ő nem tartozik Tarkovszkij társaságához. Ez a vers tehát – sok más művéhez hasonlóan (lásd például „Tetszik, hogy nem magától lángolok” című vers) – a fájdalom kimondása által nyer megnyugvást, melyet tulajdonképpen nem is lehet megnyugvásnak nevezni, sokkal inkább egyfajta reményvesztett – de érzelmileg mindenképpen lecsillapodott – rezignációnak.

„1941. augusztus 8-án, sok más író- és költőtársával együtt elutazott Csisztopolba, majd onnan, augusztus 18-án tovább, Jelabugába.” Miután helyzete annyira kilátástalanná vált, hogy már a

mindennapi betevő falatot sem tudta előteremteni (sem magának, sem a fiának), „augusztus 26-án visszautazott Csisztopolba, hogy kérvényezze, vegyék fel legalább mosogatónői állásra, a Litfond ősszel nyíló étkezőjébe.” „Augusztus 28-án, visszatért Jelabugába, de az ősz már nem élte meg. 1941. augusztus 31-én, vasárnap, jelabugai házában, felakasztotta magát.”⁷⁰

Összegzés

Cvetajeva személyiségének, de még inkább művészetének legfőbb sajátosságait a gyászhoz illetve a halálhoz való hozzáállás tekintetében úgy tudnánk összefoglalni, hogy a költőnő „korai költészetében még a halál lehetősége elleni lázadásnak lehetünk szemtanúi,” majd „későbbi költészetében egyfajta játékszernek tekinti azt, játszik a halál fogalmával,” késői költészetében pedig már megjelenik „a halál tragikus felfogása, az egész világtól való elszakadás szimbólumaként.”⁷¹ Marina Cvetajeva poétikájának jellegzetességeiben világosan megmutatkozik, hogy nemcsak személyes kötődése volt a halálhoz (tragikus életkörülményeinek köszönhetően), hanem egy objektív, egységes halál-filozófiát is kialakított művészetében. Annak ellenére azonban, hogy az adott vers mondanivalója néha másra enged minket következtetni, Cvetajeva verseiben hihetetlenül erős élni akarást, élet utáni vágyat érezhetünk. Ennek köszönhetően a költőnő poétikája mindvégig rendkívül „emberi,” „emberközeli” marad, hiszen csak az ember képes ilyen elkeseredetten és szenvedélyesen könyörögni Istenhez a feloldozásért és az életéért, bármilyen kilátástalan vagy nehéz legyen is az. Cvetajeva szinte előre látta közelgő halálát. 1936-ban a következő sorokat írta barátnőjének, a cseh írónőnek és fordítónak, Anna Tyeszkovának: „Kedves Anna Antonovna, elutazásom – sötét felhője alatt élek. Egyelőre semmiféle reális dolog nincsen kilátásban, igaz – érzéseim számára – nincs is szükségem semmi reálisra. Úgy érzem, hogy életem kettétörik és hogy ez már sorsom végének – legeslegvége.”⁷²

⁷⁰ СААКЯНЦ – МНУХИН 2000, 323.

⁷¹ МАСЛОВА 2004, 112–121.

⁷² «...Собственную смерть она предвидела. Так, собираясь в СССР, она писала Анне Тесковой 29 марта 1936 года: «Дорогая Анна Антоновна, живу под тучей – отъезда. Еще ничего реального, но мне – для чувств – реального не надо. Чувствую, что моя жизнь переламывается пополам и что это ее – последний конец...» (МАСЛОВА 2004, 122.)

Függelék

<p>Идешь, на меня похожий...</p> <p>Идешь, на меня похожий, Глаза устремляя вниз. Я их опускала – тоже! Прохожий, остановись!</p> <p>Прочти, – слепоты куриной И маков набрав букет, Что звали меня Мариной И сколько мне было лет.</p> <p>Не думай, что здесь – могила, Что я появлюсь, грозя... Я слишком сама любила Смеяться, когда нельзя!</p> <p>И кровь приливала к коже, И кудри мои вились... Я тоже была, прохожий! Прохожий, остановись!</p> <p>Сорви себе стебель дикий И ягоду ему вслед, – Кладбищенской земляники Крупнее и слаще нет,</p> <p>Но только не стой угрюмо, Главу опустив на грудь Легко обо мне подумай, Легко обо мне забудь.</p> <p>Как луч тебя освещает! Ты весь в золотой пыли... – И пусть тебя не смущает Мой голос из-под земли.</p> <p>Коктебель, 3 мая 1913</p>	<p>Rovod utad egyre, másom...</p> <p>Rovod utad egyre, másom, szemed földre szegezed: én is így – épp így csináltam! Jövevény, megállj ehelyt!</p> <p>Olvasd – s szedd, gyűljön csokorban farkasvaksághoz pipacs –, hogy névre Marina voltam, s hogy hány évig voltam az.</p> <p>Ne félj, hogy ez sír – vagy engem rémlátomás visszahoz... Én mindig akkor szerettem nevetni, mikor tilos!</p> <p>Bőröm feszítette vérem, hajam hullámot vetett... Jövevény, én, én is éltem, jövevény, megállj ehelyt!</p> <p>Szár után gázolj a gyomba, szüreteld le a bogyót – a temetői számóca legédesebb, legnagyobb.</p> <p>Ne állj földbe gyökerezve, be ne húzzad a nyakad; csak úgy jussak eszedbe, csak úgy feledésnek adj.</p> <p>Káprázom tündökletedben! Színarany rajtad a por... – Hát ne bánj, ne vess ügyet sem hangomra a föld alól.</p> <p><i>Koktebel, 1913. május 3.</i> N. Kiss Zsuzsa fordítása</p>
---	---

Мне нравится, что Вы больны не мной...

Мне нравится, что вы больны не мной,
Мне нравится, что я больна не вами,
Что никогда тяжелый шар земной
Не уплывет под нашими ногами.
Мне нравится, что можно быть смешной –
Распущенной – и не играть словами,
И не краснеть удушливой волной,
Слегка соприкоснувшись рукавами.

Мне нравится еще, что вы при мне
Спокойно обнимаете другую,
Не прочтите мне в адовом огне
Гореть за то, что я не вас целую.
Что имя нежное мое, мой нежный, не
Упоминаете ни днем ни ночью – всуе...
Что никогда в церковной тишине
Не пропоют над нами: аллилуйя!

Спасибо вам и сердцем и рукой
За то, что вы меня – не зная сами! –
Так любите: за мой ночной покой,
За редкость встреч закатными часами,
За наши не-гулянья под луной,
За солнце не у нас на головах, –
За то, что вы больны – увы! – не мной,
За то, что я больна – увы! – не вами.

3 марта 1915

Tetszik, hogy nem magától lángolok...

Tetszik, hogy nem magától lángolok,
Tetszik, hogy nem miattam ég a láztól,
Hogy Földgolyónkon bizton állhatok,
S magát sem félttem semmi sorscapástól.
Tetszik, hogy bárhogy bármit mondhatok,
És nemtörődöm lomposság se gátol,
Nem önt el pír, s csöppet sem izgulok,
Ha ujjunk néha összeér magától.

Tetszik továbbá az, hogy fesztelen
Ölelget bárki mást, hiába nézem,
S nem vetne kárhozat tüzére sem,
Ha nem magával csókolózom éppen.
Hogy, kedvesem, kedves, szelíd nevem
Sem éjjel, sem nappal nem ejti – semmikép-
pen...
Hogy halleluját ünnepélyesen
Nem értünk zengnek templom hűvösében.

Most tiszta szívemből hálát adok,
Hogy – öntudatlan! – ezt kapom magától,
Hogy éjjelente nyugton alhatok
A naplementi gyér találkozástól,
Hogy kint a holdfény nem reánk ragyog,
Hogy nap fejünk fölött sosem világol, –
Hogy – sajnós! – nem magától lángolok,
Hogy – sajnós! – nem miattam ég a láztól!

1915. március 3.

Galgóczy Árpád fordítása

Стихи к Блоку

1

Имя твое – птица в руке,
Имя твое – льдинка на языке,
Одно-единственное движение губ.
Имя твое – пять букв.
Мячик, пойманный на лету,
Серебряный бубенец во рту.

Камень, кинутый в тихий пруд,
Всхлипнет так, как тебя зовут.
В легком щелканье ночных копыт
Громкое имя твое гремит.
И назовет его нам в висок
Звонко щелкающий курок.

Имя твое – ах, нельзя! –
Имя твое – поцелуй в глаза,
В нежную стужу недвижных век,
Имя твое – поцелуй в снег.
Ключевой, ледяной, голубой глоток.
С именем твоим – сон глубок.

15 апреля 1916

Versek Blokhoz

1

Neved madárfiók tenyeremben.
Neved mint jégcsap, üdíti nyelvem.
Szájmozdulat, egy-rezzenetű.
Neved – négy betű...
Szép labda, égbe szökellő.
Ezüstszivü csengő.

Csendes tóba vetett
kavics visszhangja neved.
Döndül tompa zenével,
mint éji lódobogás, úgy enyész el.
Verdes, mint a magány
homlokodhoz szorított fegyver ravaszán.

Neved – tudod, mi nekem?
Neved csók lehunytt szememen.
Dermedt századok fagya enged
hóra hullt csókjára nevednek.
Kék csobogású, hűs italom
neved, álom, mély nyugalom.

1916. április 15.

Rab Zsuzsa fordítása

2

Нежный призрак,
 Рыцарь без укоризны,
 Кем ты призван
 В мою молодую жизнь?

Во мгле – сизой
 Стоишь, ризой
 Снеговой одет.

То не ветер
 Гонит меня по городу,
 Ох, уж третий
 Вечер я чую ворога.

Голубоглазый –
 Меня – сглазил
 Снеговой певец.

Снежный лебедь
 Мне под ноги перья стелет.
 Перья реют
 И медленно никнут в снег.

Так по перьям,
 Иду к двери,
 За которой – смерть.

Он поет мне
 За синими окнами,
 Он поет мне
 Бубенцами далекими,

Длинным криком,
 Лебединым кликом –
 Зовет.

Милый призрак!
 Я знаю, что все мне снится.
 Сделай милость:
 Аминь, аминь, рассыпья!

Аминь.

1 мая 1916

2

Gyöngéd kísértet,
 gáncs nélküli lovag,
 ki hívott téged
 fiatal életembe?

Kéklő ködökben,
 hóköntösödben
 álltál élém.

Nem, nem a széllel
 űzetem a városban.
 Ó, már három éjjel
 a gonosszal álmodtam.

Kék szeme átok,
 megbabonázott –
 hó dalnoka.

Hóhattyu hintett
 elébem tollat.
 Tollak keringnek,
 s havakba fúlnak.

Tollakra lépek,
 ajtóhoz érek –
 túl a halál vár.

Ő dalol nékem
 kék ablakon átal,
 ő dalol nékem
 csengettyűk szavával.

Messze rikoltva,
 hattyui torka
 hív-hivogat.
 Kedves kísértet!
 Álom vagy csupán nekem.
 Kérlelve kérlek:
 hullj szét, ámen, úgy legyen!

Ámen!

1916. május 1.

3

Ты проходишь на запад солнца,
Ты увидишь вечерний свет,
Ты проходишь на запад солнца,
И метель заметает след.

Мимо окон моих – бесстрастный –
Ты пройдешь в снеговой тиши,
Божий праведник мой прекрасный,
Свете тихий моей души.

Я на душу твою – не зарюсь!
Нерушима твоя стезя.
В руку, бледную от лобзаний,
Не вобью своего гвоздя.

И по имени не окликну,
И руками не потянусь.
Восковому святому лику
Только издали поклонюсь.

И, под медленным снегом стоя,
Опущусь на колени в снег,
И во имя твое святое,
Поцелую вечерний снег –

Там, где поступью величавой
Ты прошел в гробовой тиши,
Свете тихий – святых славы –
Вседержитель моей души.

2 мая 1916

3

Elmész a messzi napnyugatra,
az esti fényt meglátod ott,
elmész a messzi napnyugatra,
hófúvás törli el nyomod.

Házam előtt, hó-némaságot
átszelve, visz tovább utad,
igaz szívű, Istentől áldott,
ki lelkem fényessége vagy.

Nem irigylem, hogy a te lelked
rendíthetetlen célt követ.
Én csókoktól sápadt kezednek
húsába nem verek szögét.

Én neveden se szólogatlak,
és nem nyújtom feléd kezem.
Viaszos, szent orcád előtt csak
távolról hajtom meg fejem.

S a lassú hóhullásban állva,
letérdelek a szűz havon,
és a te szent neved kiáltva,
az est havát megcsókolom –

ott, hol utad – hó-némaságot
átszelve – vitt fenségesen,
fényem, dicsőség kelyhe, áldott,
uralkodj árva lelkemen!

1916. május 2.

4

Зверю – берлога,
Страннику – дорога,
Мертвому – дроги.
Каждому – свое.

Женщине – лукавить,
Царю – править,
Мне – славить
Имя твое.

2 мая 1916

4

A vadnak odúja,
vándornak az útja,
holtnak síri nyugta:
jusson, mi jár, mindenkinek.

Dámának a kacérkodás,
a cárnak az uralkodás,
de nékem nem kell semmi más –
csak magasztalni nevedet.

1916. május 2.

5

У меня в Москвет – купола горят,
У меня в Москве – колокола звонят,
И гробницы, в ряд, у меня стоят, –
В них царицы спят и цари.

И не знаешь ты, что зарей в Кремле
Легче дышится – чем на всей земле!
И не знаешь ты, что зарей в Кремле
Я молюсь тебе – до зари.

И проходишь ты над своей Невой
О ту пору, как над рекой-Москвой
Я стою с опущенной головой,
И слипаются фонари.

Всей бессонницей я тебя люблю,
Всей бессонницей я тебе внемлю –
О ту пору, как по всему Кремлю
Просыпаются звонари.

Но моя река – да с твоей рекой,
Но моя рука – да с твоей рукой
Не сойдутся, Радость моя, доколь
Не догонит заря – зари.

7 мая 1916

5

Az én Moszkvámban kupolák ragyognak,
az én Moszkvámban harangok bongnak,
az én Moszkvámban sírok sorakoznak,
bennük sok cár és cárnő álmodik.

S te nem tudod, hogy hajnalban a Kremlben
tisztább a lég, mint földön és a mennyben!
S te nem tudod, hogy hajnalban a Kremlben
én imádkozom hozzád – hajnalig.

És hídra lépve Névád átszeled,
amikor én Moszkva-folyóm felett
alázattal lehajtom fejemet,
s a lámpák fénye összeolvad itt.

Álmatlansággal szeretlek téged,
álmatlansággal figyellek, nézlek,
mikor a kreml-i száz harang felébred,
s bongás a bongással megütözik.

Csupán folyóvizem folyóvizeddel,
csupán az én kezem a te kezeddal
nem érhet össze, Boldogságom, míg nem
ér el a hajnalom – hajnalodig.

1916. május 7

6

Думали – человек!
И умереть заставили.
Умер теперь. Навек.
– Плачьте о мертвом ангеле!

Он на закате дня
Пел красоту вечернюю.
Три восковых огня
Треплются, суеверные.

Шли от него лучи –
Жаркие струны по снегу.
Три восковых свечи –
Солнцу-то! Светоносному!

О, поглядите – как
Веки ввалились темные!
О, поглядите – как
Крылья его поломаны!

Черный читает чтец,
Крестятся руки праздные...
– Мертвый лежит певец
И воскресенье празднует.

9 мая 1916

6

Úgy hitték, földi lény!
S halálba kergették legott.
Kihunyt az égi fény.
– Halott anglyalt sirassatok!

Ő élte alkonyán
napszentületről dalt dalolt.
Leng három gyertyaláng,
és babonás-kék füstöt ont.

Árasztva fény sugárt,
húrt zengetett forralt havon.
A három gyertyaláng
égett, akár a napkorong.

Ó, nézzétek, hogyan
sötétlenek szemhéjai!
Ó, nézzétek, hogyan
törték le büszke szárnyai!

Felolvas feketén,
tolong tunyán a publikum...
– A dálnok holt a vén,
torát ülő vasárnapon.

16. május 9.

7

Должно быть – за той рощей
 Деревня, где я жила.
 Должно быть – любовь проще
 И легче, чем я ждала.

– Эй, идолы, чтоб вы сдохли! –
 Привстал и занес кнут.
 И окрику вслед – охлест,
 И вновь бубенцы поют.

Над валким и жалким хлебом
 За жердью встает – жердь.
 И проволока под небом
 Поет и поет смерть.

13 мая 1916

7

Úgy tetszik, túl a berken
 falum tárul majd élém.
 Úgy tetszik, őt szeretnem
 egyszerűbb, mint hittem én.

– Fúlj a sárba, rusnya pára! –
 Ostor lendül, meghajol,
 s lecsap vad csattanással,
 s újra csengettyű dalol.

Rengő, tengő gabonában
 pózna mellett pózna áll,
 s drót feszül, dalol magában,
 s egy szó a dal: halál.

1916. május 13.

(Baka István fordítása)

8

И тучи оводов вокруг равнодушных кляч,
И ветром вздутый калужский родной кумач,
И посвист перепелов, и большое небо,
И волны колоколов над волнами хлеба,
И толк о немце, доколе не надоест,
И желтый-желтый – за синею рощей – крест,
И сладкий жар, и такое на всем сиянье,
И имя твое, звучащее словно: ангел.

18 мая 1916

8

Bögölyrajok felhőznek az álmos kedvü gebékre,
és lángpiros kalugai ing hólyagzik a szélbe,
és fűrj kiált, és nagy kerek ég homorul rám,
és árad a rozshullámra harangszóhullám,
és lomha beszéd, hogy: így meg úgy, az a német,
és messze gyalult fakereszt sáfrányszine éget,
és édes hőség dárdáz fénysugarakkal,
és újra neved – zeng, mint ez a szó zeng: angyal.

1916. május 18.

(Rab Zsuzsa fordítása)

9

Как слабый луч сквозь черный морок адов

–

Так голос твой под рокот рвущихся
снарядов.

И вот в громах, как некий серафим,
Оповещает голосом глухим, –

Откуда-то из древних утр туманных –
Как нас любил, слепых и безымянных,
За синий плащ, за вероломства – грех...
И как нежнее всех – ту, глубже всех

В ночь канувшую – на дела лихие!
И как не разлюбил тебя, Россия.

И вдоль виска – потерянным перстом
Все водит, водит... И еще о том,

Какие дни нас ждут, как Бог обманет,
Как станешь солнцем звать – и как не

встанет...

Так, узником с собой наедине
(Или ребенок говорит во сне?),

Предстало нам – всей площади широкой! –
Святое сердце Александра Блока.

9 мая 1920

9

Mint fénysugár gyehennaárnyakon,
hatolt a hangod át a robbanásokon.

S ím: dörgések közt, mint szeráf, komor
fenséggel szólván, mindent felsorol –

zendülve régi, ködös reggelekből,
hogy minket – vakokat – hogy szeretett ő,
kék köpenyünkért, bűneink megértve...
S legjobban azt, ki legmélyebben éjbe

zuhant – vad végzetébe – egykoron!
S téged se gyűlölt meg, Oroszhonom.

S halántékát tétova ujja még
simítja egyre... S arról is beszélt,

mily napok várnak ránk, hogy csal meg
Isten,

s hogy hívod a napot – s nem jó fel az sem.

Így szóltál, önmagadba zárt rabod.
(Vagy tán a gyermek álmában motyog?)

Elébünk tárul – lelkünkben ragyoghat! –
szentséges szíve Alekszandr Bloknak.

1920. május 9.

10

Вот он – гляди – уставший от чужбин,
Вождь без дружин.

Вот – горстью пьет из горной быстрины –
Князь без страны.

Там все ему: и княжество, и рать,
И хлеб, и мать.

Красно твое наследие, – владей,
Друг без друзей!

15 августа 1921

10

Nézd! – megunt idegenből visszatér,
had nélküli vezér.

Markát a menny vizébe meritő
hazátlan herceg ő.

Mindene ott van: földje, serege,
kenyere és anyaöle.

Szép hercegséged – fogd a jogarát,
baráttalan barát!

1921. augusztus 15.

(Baka István fordítása)

11

Останешься нам иноком:
Хорошеньким, любименьким,
Требником рукописным,
Ларчиком кипарисным.

Всем – до единой – женщинам,
Им, ласточкам, нам, венчанным,
Нам, злату, тем, сединам,
Всем – до единой – сыном

Останешься, всем – первенцем,
Покинувшим, отвергнувшим,
Посохом нашим странным,
Странником нашим ранним.

Всем нам с короткой надписью
Крест на Смоленском кладбище
Искать, всем никнуть в черед,
Всем,, не верить.

Всем – сыном, всем – наследником,
Всем – первеньким, последеньким.

15 августа 1921

11

Maradsz nekünk a szerzetes,
jószágos és szerelmetes,
kézzel írt ima tára,
ciprusfa skatulyácska.

A nőknek – valamennyinek,
fecskék vagy koszorús fejek,
arany vagy ősz hajúak –,
mindőnknek a funk vagy,

maradsz a legelső szülött,
elhagyatott és száműzött,
pásztorbot, sose látott,
elől járó zarándok;

szűkszavú fejfát kereső
végig Szmolenszki-temetőn
főnk horgasztani kelljen,
mert... hitetlen.

Mindnek fiú, mindnek utós,
elsőnk és végsőnk egymagad.

1921. augusztus 15.

(N. Kiss Zsuzsa fordítása)

12

Други его – не тревожьте его!
 Слуги его – не тревожьте его!
 Было так ясно на лице его:
 Царство мое не от мира сего.

Вещие вьюги кружили вдоль жил,
 Плечи сутулые гнулись от крыл,
 В певчую прорезь, в запекшийся пыл –
 Лебедем душу свою упустил!

Падай же, падай же, тяжкая медь!
 Крылья извели право: лететь!
 Губы, кричавшие слово: ответь! –
 Знают, что этого нет – умереть!

Зори пьют, море пьют, – в полную сыть
 Бражничает. – Панихид не служить!
 У навсегда повелевшего: быть! –
 Хлеба достанет его накормить!

15 августа 1921

12

Társai – ne háborgassátok!
 Szolgái – ne háborgassátok!
 Orcáján tündökölni látom:
 nem evilági az országom.

Jóslatvihara el nem ülhet,
 vállai szárnytól nehezülnék,
 éneklő részbe, alvadt hévbe –
 hattyúként szállt a lelke égbe!

Réz terhe, hullj le, hullj a sárba!
 Szárnyát a mennybe vonzza vágya,
 kiált a száj, még választ várna –
 s nincs semmi más – csak a halála!

Hajnalt iszik, tengert – az égben
 korhelykedik. – Hát tor se legyen!
 Ki rendelé – örökkön éljen! –,
 az részeltesse kenyérében.

1921. augusztus 15.

13

А над равниной –
Крик лебединый.
Матерь, ужель не узнала сына?
Это с заоблачной – он – версты,
Это последнее – он – прости.

А над равниной –
Вещая вьюга.
Дева, ужель не узнала друга?
Рваные ризы, крыло в крови...
Это последнее он: – Живи!

Над окаянной –
Взлет осиянный.
Праведник душу урвал – осанна!
Каторжник койку – обрел – теплынь.
Пасынок к матери в дом. – Аминь.

Между 15 и 25 августа 1921

13

S a sík felett
hattyú lebeg.
Anyám, fiadat meg sem ismered?
Felhőkön túlról szól, az égben,
végszózata: – Bocsáss meg nékem!

S a sík felett
jós fölgeteg.
Szűz, választottad meg sem ismered?
Tépett az inge, szárnya csupa vér...
Szól hozzád végszózata: – Élj!

Siralomvölgy felett
tündöklőn égbe megy.
Szentséges lelke elszállt: – Üdv neked!
A kényszermunkás piccs-zugára rálel.
Anyjához tér az árva. – Ámen.

1921. augusztus 15. és 25. között

14

Не проломанное ребро –
Переломленное крыло.

Не расстрельщиками навьлет
Грудь простреленная. Не вынуть

Этой пули. Не чинят крыл.
Изуродованный ходил.

=====

Цепок, цепок венец из терний!
Что усопшему – трепет черни,

Женской лести лебяжий пух...
Проходил, одинок и глух,

Замораживая закаты
Пустотою безглазых статуй.

Лишь одно еще в нем жило:
Переломленное крыло.

Между 15 и 25 августа 1921

14

Nem borda, megroppant-hasadt –
a szárny, amely kettészakadt.

Nem is a mellkasba fúródott
golyó ütése. Ezt az ólmot

ki nem veszik. A szárny lehull.
Járt megcsonkítva, szótlantul.

=====

A koszorúja csupa túske!
Mit ér a holtak éjek üszke,

asszonyhízélgés hattyupelyhe...
Ment csak, maga elé meredve,

És megdermesztett minden estét
a fejetlen szoborüresség.

S nem élt más benne ezalatt:
csak szárnya, mely kettéhasadt.

1921. augusztus 15. és 21. között

15

Без зова, без слова, –
 Как кровельщик падает с крыш.
 А может быть, снова
 Пришел, – в колыбели лежишь?

Горишь и не меркнешь,
 Светильник немногих недель...
 Какая из смертных
 Качает твою колыбель?
 Блаженная тяжесть!
 Пророческий певчий камыш!
 О, кто мне расскажет,
 В какой колыбели лежишь?

"Покамест не продан!"
 Лишь с ревностью этой в уме
 Великим обходом
 Пойду по российской земле.

Полночные страны
 Пройду из конца и в конец.
 Где рот-его-рана,
 Очей синеватый свинец?

Схватить его! Крепче!
 Любить и любить его лишь!
 О, кто мне нашепчет,
 В какой колыбели лежишь?

Жемчужные зерна,
 Кисейная сонная сень.
 Не лавром, а терном –
 Чепца острозубая тень.

Не полог, а птица
 Раскрыла два белых крыла!
 – И снова родиться,
 Чтоб снова метель замела?!

15

Jajszó nélkül estél,
 mint tetőfedő, a mélybe.
 Vagy csak visszamentél
 bölcsőd ringató ölébe?

Lángolsz, el nem alvó
 mécses, sorsodat betöltöd...
 Ó, melyik halandó
 néember ringatta a bölcsőd?
 Boldog a te terhed!
 Próféta-nád, dalra csengő!
 Ki mondja nekem meg,
 rejteked miféle bölcső?

„Míg csak el nem adnak!”
 Féltve téged, élvezel-ölkve,
 én Oroszhonomnak
 földjét járom körbe-körbe.

Tájakat bejárom,
 éjt és nappalt átboldyongva.
 Hol a nyílt-seb-száj, hol
 szürke-kék pupillaólma?

Kapd el! El ne engedd!
 Őt csakis szeretni kéne!
 Ki súgná nekem meg,
 milyen bölcső rejt ölébe?

Gyöngyök sora csüng le
 álmos, baldachinos ágyra.
 nem babér, de túske –
 főkötdnek csipkeárnya.

Madár, nem a függöny,
 nyitja hősín szárnyait szét.
 – Élj ismét a földön,
 s hóviharba vész el ismét?

<p>Рвануть его! Выше! Держать! Не отдать его лишь! О, кто мне надышит, В какой колыбели лежишь?</p> <p>А может быть, ложен Мой подвиг, и даром – труды. Как в землю положен, Быть может, – проспийшь до трубы.</p> <p>Огромную впалость Висков твоих – вижу опять. Такую усталость – Ее и трубой не поднять!</p> <p>Державная пажить, Надежная, ржавая тишь. Мне сторож покажет, В какой колыбели лежишь.</p> <p>22 ноября 1921</p>	<p>Tépd ki! Tartsd magasra! Ne add oda soha mégse! Ki suttogja el ma, bölcső-rejteked miféle?</p> <p>De talán hiú csak minden tettem – egyre másik. Ahogy földbe dugtak, alszol majd a kürt szaváig.</p> <p>Halántékok gödrét látom újra – látlak téged. Ilyen kimerültség tán a kürtökre se ébred!</p> <p>Állam adta réten álom rozsdáll rád: a béke. Őr mutatja nékem, melyik bölcső zárt ölébe.</p> <p>1921. november 22.</p>
---	--

16

Как сонный, как пьяный,
Врасплох, не готовясь.
Височные ямы:
Бессонная совесть.

Пустые глазницы:
Мертво и светло.
Сновидца, всевидца
Пустое стекло.

Не ты ли
Ее шелестящей хламиды
Не вынес –
Обратным ущельем Аида?

Не эта ль,
Серебряным звоном полна,
Вдоль сонного Гебра
Плыла голова?

25 ноября 1921

16

Mint álmos, mint részeg,
felverve-ijesztve.
Halántéka mélyed:
nem alhat a lelke.

Szemgödrein átok:
halotti a fény.
Nem láthat a látnok
át holt üvegén.

Te vagy, ki
nem vitte a holtat a mélyből
sosem ki,
a hádeszi síri sötétből?

Tied volt –
csengő színezüstben –
a fő, amely úszott
a hébroszi vízen?

1921. november 25.

17

Так, Господи! И мой обол
Прими на утверждение храма.
Не свой любовный произвол
Пою – своей отчизны рану.

Не скаредника ржавый ларь –
Гранит, коленами протертый.
Всем отданы герой и царь,
Всем – праведник – певец – и мертвый.

Днепром разламывая лед,
Гробовым не смущаясь тесом,
Русь – Пасхою к тебе плывет,
Разливом тысячеголосым.

Так, сердце, плачь и славословь!
Пусть вопль твой – тысяча который? –
Ревнует смертная любовь.
Другая – радуется хору.

3 декабря 1921

17

Így hát, Uram, filléremet
fogadd el templomod javára!
Nem szerelmi szeszélyemet
dalolom – hazám sebe fáj ma.

Nem fösvény kincsén rozsdazár –
gránit, a térdemmel csiszoltam.
Mindenkié a hős, a cár,
a szent – a dalnok – drága holtam.

Széttördelve a Dnyepr jegét,
törve a koporsódeszkát is,
húsvétként úszik most feléd
Oroszhon – ezerhangu árvíz.

Hát sírj, te szív, fenségesen!
Hadd irigyeljen – ezerhányat
írunk? – halotti szerelem.
Örüljön más a kar dalának.

1921. december 3.

(Baka István fordítása)

Сад

За этот ад,
 За этот бред
 Пошли мне сад
 На старость лет.
 На старость лет,
 На старость бед:
 Рабочих – лет,
 Горбатых – лет...
 На старость лет
 Собачьих – клад:
 Горячих лет –
 Прохладный сад...
 Для беглеца
 Мне сад пошли:
 Без ни – лица,
 Без ни – души!
 Сад: ни шажка!
 Сад: ни глазка!
 Сад: ни смешка!
 Сад: ни свистка!
 Без ни-ушка
 Мне сад пошли:
 Без ни-душка!
 Без ни-души!
 Скажи: – Довольно муки, – на
 Сад одинокий, как сама.
 (Но около и сам не стань!)
 Сад одинокий, как ты сам.
 Такой мне сад на старость лет...
 – Тот сад? А может быть – тот свет? –
 На старость лет моих пошли –
 На отпущение души.

1 сентября 1934

Kert

Mert láz gyaláz, mert
 létem pokol ma,
 küldj nékem kertet
 öregkoromra!
 Öregkoromra,
 bajoktól oldva:
 sok görcölésért,
 sok görcsös évért.
 Vén eb koromra
 küldd ezt a kincset:
 vérem se forr, ha
 hűsíti kerted.
 Én, szökevény,
 e kertbe lépjek:
 hol nincs remény,
 se arc, se lélek.
 Kert: be se járod!
 Kert: sose látod!
 Kert: se kacaj!
 Kert: se zsvaj!
 Se-szem-, se-fül-
 kertet küldj nékem:
 se menny felül
 s lélek se légyen!
 Mondd hát: – Kített a kín – fogadd
 e kertet, mint magányodat!
 (De kívül állj te, nélkülem!)
 Kertedben csak magány terem.
 Sok kínon túl a kert kijárt...
 – Tülkert? Vagy tán a túlvilág? –
 Öregkoromra küldheted –
 oldozd fel véle lelkemet!

1934. október 1.

Baka István fordítása

Надгробие

«Иду на несколько минут...»
 В работе (хаосом зовут
 Бездельники) оставив стол,
 Отставив стул – куда ушел?

Опрашиваю весь Париж.
 Ведь в сказках лишь да в красках лишь
 Возносятся на небеса!
 Твоя душа – куда ушла?

В шкафу – двустворчатом, как храм,
 Гляди: все книги по местам.
 В строке – все буквы налицо.
 Твое лицо – куда ушло?

Твое лицо,
 Твое тепло,
 Твое плечо –
 Куда ушло?

3 января 1935

Sírfelirat

„Elugrom, pár perc az egész...”
 Munkádra (légűtőknek ez
 káosz), asztalra, székre csak
 fűtyülnél épp te – merre vagy?

Egész Párizst kikérdeztem.
 Hisz merő képzelgés a menny,
 dajkamesékben van olyan!
 A lelked vajon merre van?

A szekrény – templom, dupla szárny
 –
 könyvvel megrakva, nincs hiány,
 ábécé szerint sorban áll.
 Állad-homlokod merre már?

E homlok-áll,
 e lángdagály,
 ez íz, e váll,
 jaj, merre már?
 1935. január 3.
 N. Kiss Zsuzsa fordítása

<p>Напрасно глазом – как гвоздем, Пронизываю чернозем: В сознании – верней гвоздя: Здесь нет тебя – и нет тебя.</p> <p>Напрасно в ока оборот Обшариваю небосвод: – Дождь! дождевой воды бадья. Там нет тебя – и нет тебя.</p> <p>Нет, некоторое из двух: Кость слишком – кость, дух слишком – дух. Где – ты? где – тот? где – сам? где – весь?</p> <p>Там – слишком там, здесь – слишком здесь.</p> <p>Не подменю тебя песком И паром. Взвешено – родством За труп и призрак не отдам. Здесь – слишком здесь, там – слишком там.</p> <p>Не ты – не ты – не ты – не ты. Что бы ни пели нам попы, Что смерть есть жизнь и жизнь есть смерть, –</p> <p>Бог – слишком Бог, червь – слишком червь.</p> <p>На труп и призрак – неделим! Не отдадим тебя за дым Кадил, Цветы Могил.</p>	<p>Feleslegesen hatolok a szememmel – mint egy szöggel, Egyre mélyebbre és mélyebbre a feketeföldben: A tudatban, amely – biztosabb a szögnél: Te nem vagy itt – és nem vagy itt.</p> <p>Feleslegesen pásztázom tekintetemmel Az égboltot: – Esik! esővíz vödre. Te nem vagy ott – és nem vagy ott.</p> <p>Egyiket sem a kettőből: A csont túlságosan – csont, a szellem túlsá- gosan – szellem. Hol vagy – te? hol van – az? hol van - ő? hol van teljes valója?</p> <p>Az ott – túlságosan ott van, az itt – túlságosan itt van.</p> <p>Nem adlak oda homokért És páráért. Ily közeli – rokonságunkért Holttestért és szellemért. Az itt – túlságosan itt van, az ott – túlságosan ott van.</p> <p>Nem te vagy – nem te vagy – nem te vagy – nem te vagy. És bármit is zengjenek nekünk a pópák, Hogy a halál az élet és az élet a halál, –</p> <p>Isten – túlságosan Isten, a férgek – túlságo- san férgek.</p> <p>Nem osztunk fel – holttestre és látomásra! Nem adunk oda páráért se tömjén füstjéért, se virágokért se sírért.</p>
---	---

<p>И если где-нибудь ты есть – Так – в нас. И лучшая вам честь, Ушедшие – презреть раскол: Совсем ушел. Со всем – ушел. 5-7 января 1935</p>	<p>És ha valahol mégis ott vagy – Úgy – bennünk lehetsz. És legnagyobb szeren- cséteknek tarthatjátok, Ti, az eltávozottak – ha néznétek a tektetőséget: Teljesen elment. Egész lényével - elment.</p>
---	--

За то, что некогда, юн и смел,
Не дал мне заживо сгнить меж тел

Бездушных, замертво пасть меж
стен –

Не дам тебе – умереть совсем!

За то, что за руку, свеж и чист,
На волю вывел, весенний лист –
Вязанками приносил мне в дом! –
Не дам тебе – порастить быльем!

За то, что первых моих седин
Сыновней гордостью встретил –
чин,

Ребячьей радостью встретил –
страх, –

Не дам тебе – поседеть в сердцах!

7–8 января 1935

Azért, amiért valamikor te ifjan és bátran,
Nem hagytál élőhalottként élettelen testek között az
enyészetté lenni

S nem hagytad, hogy halottként essek a sírfalak
közé –

Nem hagylak téged – teljesen meghalni!

Azért, amiért frissen és üdén, kézen fogva
kivezettél a szabadba, amiért tavaszi levelek – egész
csokrárt hoztad házamba! –

Nem hagylak egészen – feledésbe merülni!

Azért, amiért első ősz hajszálaim – rangját
egy fiú büszkeségével fogadtad,
– A félelmet pedig, – gyermeki boldogsággal
Nem hagylak – megfakulni a szívekben!

1935. január 7–8.

Удар, заглушенный годами забвенья, Годами незнания.	A feledés éveivel tompított ütés, Az ismeretlenség éveivel.	
Удар, доходящий – как женское пенье, Как конское ржанье,	Női ének és lovak nyerítése útján – megérkező ütés,	
Как страстное пенье сквозь косное зданье	Mint a lomha épületeken átszűrődő szenvedélyes ének.	
Удар – доходящий.	Az erdejének hangtalan sűrűje	
Удар, заглушенный забвенья, незнания	feledésével, ismeretlenségével némított, ütése.	
Беззвучною чащей.	Szem, ajak, hús és orr nélküli – emlékezetünk vétke!	
Грех памяти нашей – безгласой, безгубой,	Minden egyes külön töltött napnak és éjszakának	
Безмясой, безносой!	Odahordott sírfölddel	
Всех дней друг без друга, ночей друг без друга	Hínárként némított – ütése.	
Землею наносной	Így falja fel a borostyán a szívközepét Romhalmazzá téve az életet...	
Удар – заглушенный, замщенный – как тиной.	– Mint a dunyha között áthatoló kés!	
Так плющ сердцевину	Ablakot szigetelő vatta által, És egy másik által, az ablakon túl, fülekbe el nem jutó:	
Съедает и жизнь обращает в руину... – Как нож сквозь перину!	Lélektelenség havával – éveivel – súlyával tompított – ütés...	
...Оконною ватой, набившейся в уши,	És mi van ha hirtelen	
И той, законной:	Éс mi van ha hirtelen	
Снегами – годами – пудами бездушья	Éс mi van ha – eszembe jut?	
Удар – заглушенный...	1935 januárjának eleje (Saját nyersfordítás)	
А что если вдруг		
А что если вдруг		
А что если – вспомню?		
Начало января 1935		

Стихи к Чехии
Март

8
О слезы на глазах!
Плач гнева и любви!
О Чехия в слезах!
Испания в крови!

О черная гора,
Затмившая – весь свет!
Пора – пора – пора
Творцу вернуть билет.

Отказываюсь – быть.
В Бедламе нелюдей
Отказываюсь – жить.
С волками площадей

Отказываюсь – выть.
С акулами равнин
Отказываюсь плыть –

Versek Csehországhoz
Március

8
Szeretetem, dühöm
elsírom ennyit ér!
Ó, cseh föld csupa könny!
Spanyol föld csupa vér!

Ó, hegy feketeség,
sötétség mindenütt!
Elég, elég, elég!
Isten, jegyem begyűjtsd!

Undor, hogy létezem.
Tébolyda barma sok,
undor az életem.
Mint téren farkasok,

undor üvöltenem.
Síkság cápáival
undor gerinceken

<p>Вниз – по течению спин.</p> <p>Не надо мне ни дыр Ушных, ни вещей глаз.</p> <p>На твой безумный мир Ответ один – отказ.</p> <p><i>15 марта – 11 мая 1939</i></p>	<p>sodródnom, rusnya raj.</p> <p>Mit fülbe kürtözés, mit látnok szemnyila!</p> <p>Világos eszelős, egy választ ér – piha!</p> <p><i>1939. március 15. és május 11. között</i> (N. Kiss Zsuzsa fordítása)</p>
---	--

<p>Тарковский Арсений Александрович: Стол накрыт на шестерых...</p> <p>Стол накрыт на шестерых – Розы да хрусталь... А среди гостей моих – Горе да печаль.</p> <p>И со мною мой отец, И со мною брат. Час проходит. Наконец У дверей стучат.</p> <p>Как двенадцать лет назад, Холодна рука, И немодные шумят Синие шелка.</p> <p>И вино звенит из тьмы, И поет стекло: "Как тебя любили мы, Сколько лет прошло!"</p> <p>Улыбнется мне отец, Брат нальет вина, Даст мне руку без колец, Скажет мне она:</p> <p>– „Каблучки мои в пыли, Выцвела коса, И поют из-под земли Наши голоса”.</p> <p>1940</p>	<p>Tarkovszkij Arszenyij Alekszandrovics: Hat tányér az asztalon...</p> <p>Hat tányér az asztalon – Rózsák és kristály... Vendégeire viszont – Bánatfelhő száll.</p> <p>Itt velem van az apám, Bátyám is velem. Egy óra. S az ajtómon Kopogás terem.</p> <p>Úgy, mint tizenkét éve, Hideg a kezed, Susognak a régies Sötétkék selymek.</p> <p>Cseng a bor a sötétben, Dalol az üveg: „Hogy szettünk régebben, Mennyi év eltelt!”</p> <p>Apám ajkán mosoly van, Bort tölt ki bátyám, Nejem gyűrtlen ujjal, Némán szól hozzám:</p> <p>– „Cípőm sarkán sír pora, Copfom holt virág, A föld alól zeng tova Hangunk: volt világ”.</p> <p>1940 (Saját fordítás)</p>
--	---

Всѣ повторяю первый стих
 «Я стол накрыл на шестерых...»
 А.Т.
 Всѣ повторяю первый стих
 И всё переправляю слово:
 – «Я стол накрыл на шестерых»...
 Ты одного забыл – седьмого.
 Невесело вам вшестером.
 На лицах – дождевые струи...
 Как мог ты за таким столом
 Седьмого позабыть – седьмую...
 Невесело твоим гостям,
 Бездействует графин хрустальный.
 Печально – им, печален – сам,
 Непозванная – всех печальней.
 Невесело и не светло.
 Ах! не едите и не пьёте.
 – Как мог ты позабыть число?
 Как мог ты ошибиться в счёте?
 Как мог, как смел ты не понять,
 Что шестеро (два брата, третий –
 Ты сам – с женой, отец и мать)
 Есть семеро – раз я на свете!
 Ты стол накрыл на шестерых,
 Но шестерыми мир не вымер.
 Чем пугалом среди живых –
 Быть призраком хочу – с твоими,
 (Своими)...
 Робкая как вор,
 О – ни души не задевая! –
 За непоставленный прибор
 Сажусь незваная, седьмая.
 Раз! – опрокинула стакан!
 И всё, что жаждало пролиться, –
 Вся соль из глаз, вся кровь из ран –
 Со скатерти – на половицы.

Az első sort mondogatom
 „Hat teríték az asztalon...”
 (Arszenyij Tarkovszkij)
 Az első sort mondogatom,
 s egy szót javítok át, csak egyet:
 – „Hat teríték az asztalon...”
 A hetediket elfeledted.
 Hatosban szomorú a kép.
 Az arcotok esőben ázik...
 Egy ilyen asztal mellől épp
 A hetedik miért hiányzik?
 Szomorúak vendégeid,
 a kristálykancsóból se ittak.
 Búsulnak, s bús vagy már te is,
 de legbúsabb, kit meg se hívtak.
 Szomorú minden és rideg.
 Nem esznek-isznak – szörnyű átok!
 – E számot hogy feledheted?
 Hogy lett hibás a számolásod?
 Nem érted, fel se foghatod:
 a hat (magad, a két fivéred,
 apád, anyád és asszonyod)
 hét lesz – hisz én e földön élek!
 Hat teríték az asztalon,
 de nem készült el még a mérleg.
 Rémalakom előoson –
 élők – közöttetek – kísértet
 leszek...
 Lopakodó, szerény
 – egy lélekhez sem érve! –, halkan
 az ott-sincs terítékhez én
 ülök, mint hetedik, hivatlan.
 Most! – fellököm óvatlanul
 poharam! – És minden kidöntve
 – szem sója, sebnek vére -, hull,
 folyik az abroszról a földre.

<p>И – гроба нет! Разлуки – нет! Стол расколдован, дом разбужен. Как смерть – на свадебный обед, Я – жизнь, пришедшая на ужин.</p> <p>...Никто: не брат, не сын, не муж, Не друг – и всё же укоряю: – Ты, стол накрывший на шесть – душ, Меня не посадивший – с краю.</p> <p>6 марта 1941</p>	<p>S – nincs sír! Nincs elválás se már! Asztalodat visszavarázslom. Mint lakodalmon a halál, én élet voltam vacsorádon.</p> <p>... Senkim: se báty, fiú, se férj, se társ – korhollak mégis érte: – Hat lélekre terítettél, s engem nem ültettél – a szélre.</p> <p>1941. március Baka István fordítása</p>
---	--

Молитва

Христос и Бог! Я жажду чуда
Теперь, сейчас, в начале дня!
О, дай мне умереть, покуда
Вся жизнь как книга для меня.

Ты мудрый, Ты не скажешь строго:
«Терпи, еще не кончен срок».
Ты сам мне подал – слишком много!
Я жажду сразу – всех дорог!
Всего хочу: с душой цыгана
Идти под песни на разбой,
За всех страдать под звук органа
и амазонкой мчатся в бой;

Гадать по звездам в черной башне,
Вести детей вперед, сквозь тень...
Чтоб был легендой – день вчерашний,
Чтоб был безумьем – каждый день!

Люблю и крест, и шелк, и каски,
Моя душа мгновений след...
Ты дал мне детство – лучше сказки
И дай мне смерть – в семнадцать лет!

Таруса, 26 сентября 1909

Ima

Krisztus, Teremtő! Csodatételt
azonnal, még reggelemen!
Ó, add meghalnom, míg az élet
csupán könyvben betű nekem!

Bölcs, nem hajtsz engesztelhetetlen:
„Rajta, még tart időd, letudd!”
Elhalmoztál – túlzó vagy ebben! –
s vágyam egyszerre minden út!
Minden kell: lelke cigánynak,
portyázva, dalra kaphatón,
vértanúság, míg orgonálnak,
csatán harci kedv, amazon,

csillagjósolás toronysötétben,
gyermeknek mutatni: csak árny...
Legendává a tegnap érjen,
tomboljon napon valahány!

Kereszt, selyem, sisak ígéznek,
lelkemmé percek nyoma vált...
Gyerekkort adtál – mese-éknek!
Tizenhét lettem – adj halált!

Tarusza, 1909. szeptember 26.
N. Kiss Zsuzsa fordítása

Bibliográfia

BAKA, István. 2008. Baka István Művei. Marina Ivanovna Cvetajeva. A XX. század orosz költészete. Műfordítások II. Tiszatáj könyvek Kiadó, Szeged.

BAKCSI, György. 1967. „Az Avantgardizmus. Cvetajeva”: BAKCSI, György (szerk.): Orosz századforduló. Az orosz irodalom 1890 és 1917 között. Gondolat Kiadó, Budapest, 198-202.

BARTA Klára – FARKAS Andrea – KIS Zsuzsanna (szerk.) é. n.: Irodalmi kislexikon. Írók-költők-fogalmak. Diáktéka Kiadó, Budapest.

CVETAJEVA, Marina. 2007. „Marina Cvetajeva Versei”: GY. HORVÁTH László (szerk.): Európa Könyvkiadó, Budapest.

CVETAJEVA, Marina. 1988. Sztihotvorenyija. Poemi. Izdatyelsztvo Szovetszkaja Rosszija, Moszkva. / ЦВЕТАЕВА, Марина. Стихотворения. Поэмы. Издательство Советская Россия, Москва.

- CVETAJEVA, Marina. 1989. Cserez szotnyi razjegyenyajuscsh let. Izdatyelsztvo Uralszkovo unyiverszityeta. / ЦВЕТАЕВА, Марина. 1989. Через сотни разъединяющих лет. Издательство Уральского университета.
- DALI, Natalja. 2010. Pervije knyigi M. Cvetajevoj. / ДАЛИ, Наталь. 2010. Первые книги М. Цветаевой.
- DOSZTOJEVSZKIJ, Fjodor M. 1991. Bratya Karamazovi. Szobranijje szocsinyenyij v pjatnadcaty tomah. Tom gyevatij. Izdatyelsztvo Nauka, Leningrad. / ДОСТОЕВСКИЙ, Фёдор М. 1991. Братья Карамазовы. Собрание сочинений в пятнадцать томах. Том девятый. Издательство Наука, Ленинград.
- DOSZTOJEVSZKIJ, Fjodor M. 2004. A Karamazov testvérek. Ford. Makai Imre. Első kötet. Jelenkor Kiadó, Pécs.
- FARINO, Jezsi. 1978. „Besszonyica Marini Cvetajevoj (Opit analiza cikla)”: Szbornyik za szlavisztyiku. XV. Novi Sad, Matica Srpska. / ФАРИНО, Ежи. 1978. „Бессоница» Марины Цветаевой (Опыт анализа цикла)”: Сборник за славистику. XV. Novi Sad, Matica Srpska. 117–148.
- GASZPAROV, Mihail. 2001. „Marina Cvetajeva. Ot poetyiki bita k poetyiki szlova”: GASZPAROV, M. L. (szerk.): O russzkoj poezii. Analizi. Intyerpretacii. Harakterisztyiki. Izdatyelsztvo Azbuka. Szerija Academia. 136–149. / ГАСПАРОВ, Михаил. 2001. „Марина Цветаева. От поэтики быта к поэтике слова”: ГАСПАРОВ, М. Л. (szerk.): O russzkoj poezii. Analizi. Intyerpretacii. Harakterisztyiki. Izdatyelsztvo Azbuka. Szerija Academia. 136–149.
- GASZPAROV, Mihail. 1993. Russzkiye sztihi 1890-h-1925-vo godov v kommentarijah. Moszkva, Viszsaja skola. / ГАСПАРОВ, Михаил. 1993. Русские стихи 1890–1925-го годов в комментариях. Москва, Высшая школа.
- GY. HORVÁTH László. 2007. Utószó. Marina Cvetajeva Versei. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- HAJNÁDY Zoltán. 2006. „A kert mint archetipikus toposz Csehovnál”: KROÓ, Katalin (szerk.): Bevezetés a XIX. századi orosz irodalom történetébe I-II. Bölcsész Konzorcium Hefop, Budapest. 636–650.
- HETÉNYI Zsuzsa. 1997. „Az orosz irodalom 1917-től 1940-ig. Jeszenyin és a parasztköltők (Kljujev, Klicskov, Oresin). Cvetajeva”: ZÖLDHELYI, Zsuzsa (szerk.): Az orosz irodalom története a kezdetektől 1940-ig. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 254–265.
- KIRÁLY István. 1982. Világirodalmi Lexikon. VII. Lohengrin. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MARGALITS Ede. 1996. Magyar Szólások és Közmondások Kézikönyve. Merényi Könyvkiadó, Budapest.
- MASZLOVA, Valentyina. 2004. Poet i kultura. Konceptoszfera Marini Cvetajevoj. Ucsobnoje poszobije. Izdatyelsztvo Flinta, Izdatyelsztvo Nauka, Moszkva. / МАСЛОВА, Валентина. 2004. Поэт и культура. Концептосфера Марины Цветаевой. Учебное пособие. Издательство Флинта, Издательство Наука, Москва.
- POLCZ, Alaine. 2005. Együtt az eltávozottal. Jelenkor Kiadó, Pécs.

- REVZINA, Olga. 1999. „Poetyicseszkij mir M. Cvetajevoj v proizvegyenyijah 30-h godov (cikl „Kuszt” i poema „Avtobusz”)”: Tvorcsesztvo i Kommunikatyivnij processz. VI. Jerusalem. / РЕВЗИНА, Олга. 1999. „Поэтический мир М. Цветаевой в произведениях 30-х годов (цикл „Куст” и поэма „Автобус”)”: Творчество и Коммуникативный процесс. VI. Jerusalem.
- SZAAKJANC, Anna – MNUHIN, Lev 2000. „Kratkaja hronyika zsziznyi i tvorcsesztva Marini Cvetajevoj”: SZAАKJANC, Anna – MNUHIN, Lev (szerk.): Fotoletopisz zsziznyi i tvorcsesztva Marini Cvetajevoj. / СААКЯНЦ, Анна – МНУХИН, Лев 2000. „Краткая хроника жизни и творчества Марины Цветаевой”: СААКЯНЦ, Анна – МНУХИН, Лев (szerk.): Фотолетопись жизни поэта. Издательство Эллис Лак, Москва. 313–323.
- SZAAKJANC, Anna – MNUHIN, Lev 2000. „Kratkij annotyirovannij ukazatyel imjon”: SZAАKJANC, Anna – MNUHIN, Lev (szerk.): Fotoletopisz zsziznyi i tvorcsesztva Marini Cvetajevoj. / СААКЯНЦ, Анна – МНУХИН, Лев 2000. „Краткий аннотированный указатель имен”: СААКЯНЦ, АННА А. – МНУХИН, Лев А. (szerk.): Фотолетопись жизни поэта. Издательство Эллис Лак, Москва. 325–350.
- SZILÁRD, Léna. 1997. „Az orosz irodalom 1917-től 1940-ig. Jeszenyin és a parasztköltők (Kljujev, Klicskov, Oresin). Cvetajeva”: ZÖLDHELYI, Zsuzsa (szerk.): Az orosz irodalom története a kezdetektől 1940-ig. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 192–222.
- TROYAT, Henri. 2007. Marina Cvetajeva, az örök lázadó. Ford.: N. Kiss Zsuzsa. Európa Könyvkiadó, Budapest. (eredetileg: Marina Tsvetaeva L'éternelle insurgée. Grasset, Paris, 2001).
- TURKOV, Alekszandr. 1988. „Vsztupityelnaja sztatja. „Szej gromkij zov...”: TURKOV, A. – SZAАKJANC, A. (szerk.): Cvetajeva M. I. Sztihotvorenyija. Poemi. Izdatyelsztvo Szovetszkaja Rosszija, Moszkva. 5–22. / ТУККОВ, Александр. 1988. „Вступительная статья. «Сей громкий зов...»”: ТУККОВ, А. – СААКЯНЦ А. (szerk.): Цветаева М. И. Стихотворения. Поэми. Издательство Советская Россия, Москва. 5–22.
- VOJTUENOVICS, Roman. 2003. „Vagnyerovszkij podtyekszt v Sztihah k Bloku Marini Cvetajevoj”: Blokovszkij szbornyik XVI. Alekszandr Blok i russzkaja lityeratura pervoj polovini XX veka. Tartu University Press. / ВОЙТЕХОВИЧ, Роман. 2003. „Вагнеровский подтекст в Стихах к Блоку Марины Цветаевой”: Блоковский сборник XVI. Александр Блок и русская литература первой половины XX века. Tartu University Press.

<http://www.proza.ru/2010/06/13/708> [Letöltés dátuma: 2013. 10. 15.]

<http://www.tsvetayeva.com/poem> [Letöltés dátuma: 2013. 10. 12.]

<http://www.magyarulbabelben.net/works/ru> [Letöltés dátuma: 2013. 10. 14.]